FIM
Fundacja Inicjatyw Menedżerskich

STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO GMIN I POWIATU RADZYŃSKIEGO na lata 2021-2027 z perspektywą do 2035

Miasto Radzyń Podlaski

Powiat Radzyński

Gmina Borki

Gmina Czemierniki

Gmina Komarówka Podlaska

Gmina Radzyń Podlaski

Gmina Ulan-Majorat

Gmina Wohyń

Fundacja Inicjatyw Menedżerskich, ul. Żołnierzy Niepodległej 5/7, 20-078 Lublin
tel./fax: (+48) 81 532 14 25; tel.: (+48) 81 441 33 44; email: biuro@fim.org.pl
www.fim.org.pl
NIP: 712-308-96-56 KRS: 0000290822
Organ rejestrujący: Sąd Rejonowy Lublin – Wschód w Lublinie z siedzibą w Świdniku,
VI Wydział Gospodarczy – Krajowy Rejestr Sądowy

Spis treści

Wstęp 2
1. Przesłanki opracowania Strategii Ponadlokalnej 3
2. Zakres i metodyka opracowania Strategii 5
3. Synteza diagnozy 8
4. Analiza SWOT 13
5. Terytorialny wymiar wsparcia 15
5.1 Obszary Strategicznej Interwencji – poziom krajowy 16
5.2 Obszary Strategicznej Interwencji – poziom regionalny 17
5.3 Miejski Obszar Funkcjonalny Radzynia Podlaskiego 19
6. Plan strategiczny 21
6.1. Wizja rozwoju 21
6.2. Cele strategiczne i rozwojowe 22
6.3. Kierunki działań 23
6.4. Planowane projekty ponadlokalne w ramach celów strategicznych 26
6.5. Cele strategiczne i operacyjne w ujęciu terytorialnym 28
7. Oczekiwane rezultaty i wskaźniki dla planowanych działań 29
8. Struktura funkcjonalno-przestrzenna obszaru funkcjonalnego 30
8.1 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej 30
8.2 Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania polityki przestrzennej 37
9. Spójność z celami polityki europejskiej, krajowej i regionalnej 39
10. System realizacji strategii i dokumenty wykonawcze 41
10.1. Podmioty zaangażowane we wdrażanie strategii 41
10.2. Narzędzia wdrażania strategii i dokumenty wykonawcze 43
10.3. Monitoring i ewaluacja 45
11. Ramy finansowe i źródła finansowania 47
12. Partycypacja społeczna w procesie przygotowania strategii 51
Wykaz skrótów 55
Spis rysunków 56
Spis map 56
Spis tabel 57
Źródła: 57

Wstęp

Niniejszy dokument obejmuje jednostki samorządu terytorialnego, które zawarły Porozumienie w sprawie opracowania i wdrażania strategii rozwoju ponadlokalnego. Dokument został opracowany dla powiatu radzyńskiego i siedmiu gmin z jego obszaru: Miasto Radzyń Podlaski, Borki, Czemierniki, Komarówka Podlaska, Radzyń Podlaski, Ulan-Majorat, Wohyń. Obszar powiązanych ze sobą funkcjonalnie jednostek samorządu terytorialnego został poddany wyczerpującej analizie w ujęciu dynamicznym i porównawczym w kluczowych dla jego rozwoju sektorach. Diagnoza została opracowana z wykorzystaniem statystyki publicznej i właściwych opracowań analitycznych.

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego została opracowana z wykorzystaniem metodologii partycypacyjno-eksperckiej. W proces jego powstawania zaangażowano mieszkańców, władze i pracowników samorządowych oraz ekspertów zewnętrznych. Dokument jest odpowiedzią na zidentyfikowane potrzeby i problemy rozwojowe, a poprzez realizację zaplanowanych kierunków działań pozwoli na osiągnięcie wyznaczonych celów strategicznych i rozwojowych oraz realizację wskazanej wizji rozwoju obszaru funkcjonalnego. Zaplanowane w dokumencie strategicznym działania mają służyć długotrwałej poprawie warunków społecznych, gospodarczych, środowiskowych, klimatycznych i demograficznych.

Wspólne planowanie działań rozwojowych wychodzi naprzeciw trendom rozwojowym, jakie obserwowane są od kilku lat w politykach i działaniach Unii Europejskiej w odniesieniu do adresowania różnego rodzaju wsparcia finansowego. Już poprzednia perspektywa finansowa pokazała znaczenie obszarów powiązanych ze sobą funkcjonalnie i wykraczających poza granice danej gminy. Dotychczasowa praktyka dotycząca instrumentów terytorialnych została ona znacząco poszerzona, zwłaszcza jeśli chodzi o zakres terytorialny i możliwe formy realizacji instrumentów dostępnych dla tworzonych oddolnie inicjatyw. Zintegrowane Inwestycje Terytorialne i Inne Instrumenty terytorialne będą w najbliższych latach stanowiły bardzo istotne źródło finansowania przedsięwzięć ponadlokalnych. Należy również zaznaczyć, że wraz z uwarunkowaniami na poziomie unijnym, zmieniły się również regulacje na szczeblu krajowym i regionalnym. Na gruncie polskim wzmocniono regulacje dotyczące obszarów funkcjonalnych oraz planowania strategicznego na poziomie ponadlokalnym. Z pewnością wpłynie to na utrzymanie wsparcia inicjatyw podejmowanych na rzecz współpracy.

Dokument ma na celu umożliwienie odpowiedniego planowania działań rozwojowych na obszarze kilku, powiązanych ze sobą funkcjonalnie gmin wchodzących w skład powiatu radzyńskiego. Współpraca w niniejszym zakresie będzie miała kluczowe znaczenie zwłaszcza w odniesieniu do planowania inwestycji, których zasięg i oddziaływanie wykraczają poza terytorium jednej gminy. Stanowi również dobrą podstawę do podejmowania decyzji przez poszczególne gminy o sposobie i zakresie dostarczania społecznościom lokalnym wybranych usług publicznych, takich jak np. transport publiczny lub opieka przedszkolna. Strategia rozwoju ponadlokalnego która jest przygotowywana przez kilka gmin może więc przynieść wymierne korzyści rozwojowe, w szczególności przez dostosowanie planów inwestycyjnych poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego i uwzględnienie w nich potrzeb całego obszaru funkcjonalnego objętego strategią, jak również przez realizowanie wspólnych przedsięwzięć inwestycyjnych.

1. Przesłanki opracowania Strategii Ponadlokalnej

Nowe rozwiązania zaproponowane przez UE w ramach rozporządzeń Rady UE i Parlamentu Europejskiego wzmocniły podejście do istotności terytorializacji wsparcia. W tym zakresie należy zwrócić szczególną uwagę na Cel 5 polityki spójności – „Europa bliższa obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich typów terytoriów". W rozporządzeniach określono również instrumenty terytorialne, za pomocą których będzie realizowane wsparcie w ramach celu 5 (zintegrowane inwestycje terytorialne – ZIT, rozwój lokalny kierowany przez społeczność – RLKS, inne instrumenty terytorialne – IIT). Uzupełniająco będą mogły zostać wykorzystane również działania z pozostałych celów polityki spójności. Dla każdego z instrumentów zostały wskazane główne warunki. Wymogiem wspólnym dla wszystkich wskazanych w rozporządzeniach instrumentów terytorialnych jest posiadanie strategii terytorialnej.

Na gruncie polskim możliwość opracowania strategii rozwoju ponadlokalnego przez sąsiadujące, powiązane ze sobą funkcjonalnie gminy, wynika z art. 10g. ust. 1. „Ustawy o samorządzie gminnym". Należy zaznaczyć, iż regulujące zasady dotyczące opracowania tego typu dokumentu pojawiły się w wyniku nowelizacji „Ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju". Należy również zaznaczyć, iż ustawodawca przewidział możliwość opracowywania strategii ponadlokalnych również z udziałem władz powiatowych. Taki stan rzeczy ma miejsce właśnie w przypadku niniejszego dokumentu. Przepisy ustawy określają również minimum warunków, jakie musi spełnić strategia ponadlokalna. Jednak podmiot przygotowujący dokument może zamieścić w nim dodatkowe elementy, jeśli jest to zasadne ze względu na zakres tematyczny podejmowany w danej strategii.

Z pojęciem strategii rozwoju ponadlokalnego związane jest pojęcie obszaru funkcjonalnego, które również zostało określone w „Ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju". Art. 5 ust. 6a wskazuje, że: „obszar funkcjonalny - obszar, na którym występuje względnie wyodrębniający się, intensywny i otwarty system powiązań społecznych, gospodarczych lub przyrodniczych, uwarunkowanych cechami środowiska geograficznego (przyrodniczego i antropogenicznego); szczególnym typem obszaru funkcjonalnego jest miejski obszar funkcjonalny".

Kolejnym dokumentem, który stanowi o możliwości opracowania strategii rozwoju ponadlokalnego jest Umowa Partnerstwa. W odniesieniu do miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (oraz obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie) wsparcie przyczyni się do stabilizacji i przywracania roli tych miast jako ważnych centrów aktywności społecznej i gospodarczej w policentrycznym systemie osadniczym. Kolejnym efektem ponadlokalnego podejścia do planowania interwencji powinno być rozpowszechnianie się bodźców wzrostowych i w rezultacie uwolnienie podupadających obszarów z pułapki kryzysu.

Rezultatem działań w zakresie strategii ponadlokalnych będzie m. in.: aktywizacja zasobów i potencjałów obszarów funkcjonalnych oraz zapewnienie trwałych podstaw rozwojowych w efekcie realizacji strategii. Istotne jest również, aby osiągnąć trwałe wzmocnienie potencjału instytucjonalnego w samorządach lokalnych w zakresie planowania strategicznego i realizacji działań rozwojowych obejmujących m.in. aspekty gospodarcze,

społeczne, przestrzenne, środowiskowe i kulturowe oraz wzmocnienie roli lokalnych interesariuszy w planowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego dzięki oddolnemu kreowaniu rozwoju, animowaniu, zawiązywaniu i rozwijaniu partnerstw samorządowych.

Bardzo istotną funkcją strategii ponadlokalnej będzie możliwość wykorzystania jej jako podstawy do ubiegania się o środki zewnętrzne. Zgodnie z założeniami perspektywy finansowej UE 2021-2027, zarówno programy operacyjne na poziomie krajowym jak i regionalnym mogą wymagać od samorządów posiadania dokumentów wskazujących na konieczność realizacji inwestycji w poszczególnych sektorach. Wśród zapisów UP możemy odnaleźć m. in. uszczegółowienie zapisów rozporządzeń na szczeblu Unii Europejskiej dotyczących realizacji instrumentów terytorialnych w ramach CP 5. Zgodnie z niniejszym dokumentem, strategia rozwoju ponadlokalnego może również pełnić funkcję strategii niezbędnej do sięgnięcia po środki w ramach instrumentów terytorialnych ZIT oraz IIT. Możliwe jest również przygotowanie Strategii ZIT – jako odrębnego dokumentu wdrożeniowego do strategii rozwoju ponadlokalnego – zawierającej niezbędne elementy Strategii ZIT nieujęte w strategii rozwoju ponadlokalnego np. listę projektów wybranych do dofinansowania.

Jak wynika z aktualnych trendów rozwojowych: rozwój zaawansowanych technologii, zmiany klimatu, globalizacja determinują kierunki rozwoju. Potrzebne procesy restrukturyzacyjne i działania antykryzysowe, w tym ostatnie – wywołane pandemią COVID, wymagają zwrócenia uwagi na obszary, które gorzej radzą sobie z sytuacjami kryzysowymi, posiadają mniejszą odporność i wolniej odbudowują swoje gospodarki. Obszary te, bardzo często opierają się również na usługach z branży turystycznej i związanych z kulturą. Bardzo ważną przesłanką opracowania strategii ponadlokalnej jest także wzrastająca świadomość samorządów lokalnych i regionalnych dotycząca znaczenia korzyści płynących ze współpracy. Budowa powiązań miejsko-wiejskich na bazie lokalnych zasobów, w oparciu o zewnętrzne środki finansowe i know-how oraz racjonalne wykorzystanie przestrzeni, będzie główną szansą dla obszarów takich jak Obszar Funkcjonalny objęty niniejszą strategią.

Strategia ponadlokalna będzie zatem spełniać bardzo istotną funkcję kierunkującą rozwój całego obszaru funkcjonalnego. Nie tylko dostarczy ramy dla podejmowanych na bieżąco decyzji, ale będzie również narzędziem ich weryfikacji poprzez procesy monitoringu i ewaluacji dokumentu. Strategia jest podstawą do kreowania i ciągłego wzmacniania rozwoju społecznego, ekonomicznego i przestrzennego wspólnoty samorządowej. W tym przypadku skupionej wokół ośmiu jednostek samorządu terytorialnego.

Nie należy również zapominać o istotnej przesłance opracowania strategii ponadlokalnej jako dokumentu integrującego społeczność wokół wspólnych problemów i interesów. Zaangażowanie lokalnych interesariuszy do procesu formułowania strategii i jej realizacji pozwala na: otwarcie pola publicznej dyskusji i budowy kompromisu wśród lokalnej społeczności wokół kierunku rozwoju obszaru, utworzenie podstawy do kontroli przestrzegania wspólnych ustaleń czy wreszcie stworzenie możliwości do wspólnego poznawania i doskonalenia procesu zarządzania rozwojem danego terytorium. Partycypacyjne podejście do procesu opracowania strategii pozwala władzom samorządowym uzyskać potwierdzenie obranych kierunków rozwoju przez mieszkańców. Lokalna społeczność

uzyskuje w ten sposób również współodpowiedzialność za sprawy związane z jej otoczeniem. W przypadku strategii ponadlokalnej uzyskujemy dodatkowy aspekt integracji i budowania wspólnoty pomiędzy mieszkańcami różnych gmin.

Strategia ponadlokalna Obszaru Funkcjonalnego będzie koncentrować się na wykorzystaniu endogenicznych potencjałów obszaru w taki sposób, aby posiadane zasoby wzmocniły lokalną gospodarkę w zakresie wzrostu produktywności, skutecznej transformacji społeczno-gospodarczej realizującej cele UE, przy zaangażowaniu środowisk lokalnych: samorządów, podmiotów prywatnych, organizacji pozarządowych. Jednocześnie będzie wskazywać także potrzeby w zakresie rozwiązywania problemów charakterystycznych dla obszaru. Strategia ponadlokalna ma być odpowiedzią na potrzebę wspólnego planowania rozwoju w obrębie kilku JST powiązanych ze sobą funkcjonalnie. Wspólne programowanie strategiczne docelowo wpłynie na jakość realizowanych zadań oraz możliwości pozyskiwania funduszy zewnętrznych przez wszystkich partnerów współpracujących ze sobą w ramach obszaru funkcjonalnego.

2. Zakres i metodyka opracowania Strategii

Zakres strategii rozwoju gminy oraz strategii rozwoju ponadlokalnego określa art. 10e „Ustawy o samorządzie gminnym". Jest to minimum warunków, jakie musi spełnić strategia ponadlokalna. Podmiot przygotowujący dokument może zamieścić w nim dodatkowe elementy, jeśli jest to zasadne ze względu na zakres tematyczny podejmowany w danej strategii. Strategia rozwoju ponadlokalnego powinna zawierać elementy wskazane na poniższym rysunku.

Rysunek 1 – Zakres Strategii Rozwoju Ponadlokalnego

Wnioski z diagnozy	•W strategii wskazujemy najważniejsze wnioski wynikające z diagnozy sporządzonej zgodnie z art. 10a ust 1 znowelizowanej ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (uzppr).
Cele strategiczne rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym	•Cel to odpowiedź na problem/potencjał, który chcemy przy pomocy zaplanowanej interwencji rozwiązać/wzmocnić.
Kierunki działań podejmowanych dla osiągnięcia celów strategicznych	•Identyfikacja kluczowych zmian niezbędnych do realizacji założonych celów pozwoli na określenie najważniejszych kierunków interwencji, a następnie instrumentów realizacyjnych.
Oczekiwane rezultaty planowanych działań oraz wskaźniki ich osiągnięcia	•Rezultaty wskazują jaki efekt planowanych działań należy osiągnąć. Jakie zmiany są potrzebne na danym terytorium, aby osiągnięcie założonych celów było możliwe.
Model struktury funkcjonalno-przestrzennej	•Model przedstawia długookresową strategiczną wizję rozwoju wynikającą z uwarunkowań związanych z położeniem przestrzennym gmin, trendami rozwojowymi oraz kierunki zmian.
Obszary strategicznej interwencji (OSI) wraz z zakresem planowanych działań	•Należy wskazać OSI określone w strategii rozwoju województwa oraz dodatkowe OSI kluczowe dla gmin, jeżeli takie zidentyfikowano.
System realizacji strategii i wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych	•Gówne zadania poszczególnych podmiotów zaangażowanych w realizację zaplanowanej interwencji oraz mechanizmy i najważniejsze instrumenty służące realizacji celów strategicznych.
Ramy finansowe i źródła finansowania	•Należy wskazać wielkości i źródła środków finansowych zaplanowanych na realizację strategii wraz z potencjalnymi źródłami finansowymi.

Źródło: opracowanie własne.

Zgodnie z wymogami ustawy o samorządzie gminnym, strategia rozwoju ponadlokalnego sporządzona zostanie w formie tekstowej oraz graficznej. Forma graficzna obrazuje przede wszystkim model struktury funkcjonalno-przestrzennej gmin oraz obszary strategicznej interwencji. W ramach prac nad dokumentem posłużono się również zobrazowaniem elementów diagnozy i innych elementów części strategicznej.

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego zostanie poddana wszelkim procesom konsultacyjno-uzgodnieniowym przewidzianym w ustawach tj. uprzedniej ewaluacji trafności (art. 10a ust 2 uzppr), konsultacjom społecznym (art. 6 ust 3 uzppr), strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko (art. 46 ust 1 pkt 1 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku (…), opiniowaniu przez Zarząd Województwa Lubelskiego (art. 10g ust 5 i 6 usg).

Metodyka zastosowana w procesie opracowania Strategii Ponadlokalnej zakłada podział prac na cztery zasadnicze etapy, które prowadzą do stworzenia dokumentu o wysokiej wartości merytorycznej i wdrożeniowej. W każdym z etapów wykorzystano zasady dotyczące sposobu przygotowania poszczególnych elementów z dbałością o najwyższą jakość.

Rysunek 2 – Etapy prac nad Strategią Rozwoju Ponadlokalnego

Źródło: opracowanie własne.

Etap I – Diagnoza

W niniejszym etapie dokonano analizy danych w obszarach społecznych, gospodarczych i środowiskowych pod kątem problemów i potencjałów rozwojowych obszaru funkcjonalnego. Zidentyfikowano kluczowe zjawiska i trendy wpływające na rozwój obszaru. Niniejszy etap składa się m.in. z następujących działań:

- warsztat diagnostyczny z przedstawicielami JST wchodzących w skład obszaru,

- analiza dokumentów strategicznych poszczególnych JST,

- przeprowadzenie ankiety partycypacyjnej wśród mieszkańców,

- opracowanie diagnozy obszaru wsparcia.

Etap II – Planowanie

Etap ten polegał przede wszystkim na zdefiniowaniu misji, głównych obszarów działania oraz pożądanych zmian, do których powinny one doprowadzić. Na tym etapie zakreślone więc zostały najważniejsze cele wynikające z diagnozy. Zidentyfikowano również główne obszary strategiczne. Planowanie składało się m. in. z następujących działań:

- opracowanie przesłanek tworzenia, metodyki i zakresu strategii,

- określenie wymiaru terytorialnego wsparcia,

- analiza SWOT i określenie celów strategicznych, operacyjnych oraz kierunków działań,

- warsztat strategiczny dla przedstawicieli JST i lokalnych interesariuszy,

Etap III - Operacjonalizacja

Operacjonalizacja strategii to etap polegający na konkretyzacji wcześniejszych ustaleń poprzez nakreślenie konkretnych wyzwań, które należy podjąć. W jego ramach określono również realizatorów oraz ramy finansowe umożliwiające wykonanie zaplanowanych zadań. Działania zrealizowane w ramach niniejszego etapu to m. in.:

- opracowanie planu operacyjnego i finansowego wdrażania strategii,

- zaplanowanie systemu realizacji i monitoringu strategii oraz sposobu włączenia lokalnych interesariuszy w proces jej wdrażania,

- identyfikacja projektów partnerskich, wiązek projektów oraz projektów indywidualnych JST,

Etap IV - Konsultacje

Jest to ostatni etapem przygotowania dokumentu strategicznego. Ma na celu weryfikację zasadności opracowanego zakresu dokumentu strategicznego oraz zgodności z dokumentami i przepisami prawa powszechnie obowiązującego. Etap składa się m. in. z następujących działań:

- przeprowadzenie ewaluacji ex-ante,

- przeprowadzenie konsultacji społecznych dokumentu – w tym warsztatów konsultacyjnych,

- opiniowanie przez ZWL w zakresie sposobu uwzględnienia ustaleń i rekomendacji dot. kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w województwie,

- opiniowanie przez Regionalną Dyrekcję Ochrony Środowiska w zakresie zasadności przeprowadzenia oceny oddziaływania na środowisko.

W procesie opracowania Strategii Rozwoju Ponadlokalnego zastosowano model partycypacyjno-ekspercki. Zakłada on wiodącą rolę ekspertów zewnętrznych oraz udział

przedstawicieli różnych grup interesariuszy w procesie opracowania i konsultowania dokumentu strategii. Wszelkie działania były realizowane zgodnie z dobrymi praktykami partycypacji społecznej i partnerstwa. Położono nacisk na uspołecznienie kolejnych etapów prac na strategią, przy wykorzystaniu doświadczeń lokalnej społeczności, podmiotów publicznych i prywatnych. Zasadę partnerstwa i współpracy z interesariuszami zastosowano również w proponowanym systemie wdrażania Strategii.

Należy również zaznaczyć, że w procesie opracowania strategii zachowano spójność z dokumentami nadrzędnymi na poziomie krajowym i regionalnym. Zwrócono szczególną uwagę na spójność z założeniami polityki regionalnej Państwa. Dlatego też strategia jest spójna z kierunkami i obszarami interwencji oraz celami określonymi w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 oraz Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030. Dodatkowo, dostosowano rodzaj i zakres interwencji oraz system wdrażania strategii do wyzwań i uwarunkowań perspektywy finansowej UE 2021 – 2027 opierając się na zasadach obowiązujących w unijnych, krajowych i regionalnych dokumentach strategicznych i operacyjnych. Szczególnie jest to widoczne w zakresie wymiaru terytorialnego i zintegrowanego podejścia w realizacji strategii ponadlokalnych.

3. Synteza diagnozy

Diagnoza stanu wyjściowego obszaru współpracy ponadlokalnej prezentuje dane dotyczące obszaru poddanego analizie w ujęciu dynamicznym i porównawczym w kluczowych dla jego rozwoju sektorach. Diagnoza została opracowana z wykorzystaniem statystyki publicznej i właściwych opracowań analitycznych. Analiza została podzielona na sześć głównych rozdziałów i kilka podrozdziałów na które składają się:

1. Uwarunkowania geograficzno-przyrodnicze
   1.1. Położenie
   1.2. Struktura gruntów
   1.3. Walory przyrodnicze i obszary chronione
   1.4. Uwarunkowania klimatyczne
2. Społeczeństwo
   2.1. Struktura ludności
   2.2. Aktywność społeczna mieszkańców
   2.3 Opieka nad dziećmi do lat 3
   2.4 Szkolnictwo i wychowanie przedszkolne
   2.5 Polityka senioralna
3. Aktywność gospodarcza
   3.1. Rynek pracy
   3.2. Sektor rolniczy
   3.3. Sektor przedsiębiorstw
4. Jakość życia
   4.1. Drogi i transport
   4.2. Zasoby mieszkaniowe
   4.3. Ochrona zdrowia i pomoc społeczna
   4.4. Sieć rozdzielcza

4.5. Zagospodarowania odpadów
4.6. Bezpieczeństwo mieszkańców
4.7. Sport i rekreacja
5. Kultura i Turystyka
5.1. Atrakcyjność turystyczna
5.2. Kultura
6. Zarządzanie i finanse
6.1. Finanse
6.2. Dokumenty strategiczne

Zakres czasowy analizy w przypadku większości zagadnień obejmuje lata 2015–2019. Jeżeli możliwe było zaprezentowanie nowszych informacji i danych, które wnoszą wartość dodaną do części analitycznej, to również je przedstawiono. Niekiedy dane statystyczne obejmowały starsze lata, co wynika z określonej cykliczności przeprowadzania przez Główny Urząd Statystyczny w Warszawie badań tematycznych, np. Powszechnego Spisu Rolnego.

Diagnoza przedstawia Obszar Funkcjonalny zarówno pod względem opisowym jak i statystycznym z wykorzystaniem licznych tabel i wykresów. W procesie analitycznym wykorzystano szereg wskaźników statystycznych, uwzględniających różnorodne aspekty szeroko rozumianego potencjału społeczno-gospodarczego i przestrzennego. Źródłem informacji były przede wszystkim bazy danych Głównego Urzędu Statystycznego oraz danymi pochodzącymi od instytucji zewnętrznych. Całość diagnozy została podsumowana w niniejszym rozdziale jako syntetyczne wskazanie najważniejszych wniosków wynikających z części diagnostycznej. Zebrane zestawienie pozwoliło w dalszej części prac na przygotowanie analizy SWOT oraz określenie celów i kluczowych kierunków rozwoju Obszaru Funkcjonalnego.

Synteza diagnozy w zakresie sześciu rozdziałów tematycznych:

1. Uwarunkowania geograficzno-przyrodnicze:

- Obszar Funkcjonalny położony jest w środkowo – wschodniej Polsce, w północnej części województwa lubelskiego.
- Łączna powierzchnia administracyjna obszaru wynosi 817 km², co stanowi 84,66% powierzchni powiatu radzyńskiego oraz 3,25 % powierzchni całego województwa lubelskiego.
- Na terenie Obszaru Funkcjonalnego dominującym kierunkiem wykorzystania powierzchni są użytki rolne, stanowiące prawie 74% powierzchni całego obszaru funkcjonalnego.
- Obszar Funkcjonalny posiada bogate walory przyrodnicze z dużą ilością terenów zielonych, zasobów rzecznych i obszarów chronionych (w tym Natura 2000).
- Obszar Funkcjonalny położony jest w zasięgu regionu klimatycznego wschodnio małopolskiego, krainy klimatycznej chełmsko-podlaskiej. Klimat charakteryzuje ciepłym i długim latem, oraz dłuższym okresem trwania zimy.
- Położenie obszaru gwarantuje wysokie zasoby nasłonecznienia.

2. Społeczeństwo:

- Na koniec 2019 r. liczba ludności Obszaru Funkcjonalnego wyniosła 50 834.

- Liczba ludności systematycznie zmniejsza się na przestrzeni lat 2015-2019. Spadek jest regularny i na przestrzeni analizowanego okresu wynosi średnio około 296 osób w stosunku rok do roku.
- Widoczny jest systematyczny i regularny spadek gęstości zaludnienia. Wskaźnik ten w roku 2019 wynosił 154,29 os. na 1 km².
- Średnio na 100 mężczyzn w obszarze przypada 99 kobiet.
- Na przestrzeni lat 2015-2019 bilans Obszaru Funkcjonalnego w zakresie przyrostu naturalnego przedstawia się zdecydowanie ujemnie i wynosi średnio corocznie od -2 do -3 na 1000 ludności.
- Liczba zawieranych małżeństw na terenie obszaru na przestrzeni lat 2015-2019 zdecydowanie spada.
- Od 2015 roku procentowy udział grup wiekowych powyżej 60 roku życia w całej społeczności, systematycznie się powiększa.
- Od 2015 roku stale zmniejsza się liczba osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym. Natomiast liczba osób w wieku poprodukcyjnym systematycznie wzrasta.
- W Obszarze Funkcjonalnym, saldo migracji jest zdecydowanie ujemne.
- Średnia frekwencja wśród mieszkańców Obszaru Funkcjonalnego podczas wyborów powszechnych na przestrzeni lat 2015-2019 waha się od 40,80% do 59,03%.
- Na terenie obszaru w 2019 r. działalność prowadziło 189 organizacji pozarządowych, w tym 179 stowarzyszeń i organizacji społecznych oraz 10 fundacji.
- Na terenie obszaru działają liczne koła gospodyń wiejskich rozpowszechniające kulturę lokalną i regionalną.
- Liczba dzieci w wieku do lat 3 na przestrzeni lat 2015-2019 jest względnie stała z nieznaczną tendencją wzrostową dla całego OF. Wg stanu na koniec 2019 r. Łączna liczba dzieci w wieku do lat 3 wynosiła 1 513.
- Zgodnie ze wskaźnikiem odsetka dzieci do lat 3 objętych opieką w żłobkach, oddziałach żłobkowych i klubach dziecięcych należy zaznaczyć, że liczba niniejszych placówek i miejsc dla dzieci na terenie Obszaru Funkcjonalnego jest niewielka.
- W roku szkolnym 2020/2021 na terenie obszaru funkcjonowało 29 placówek wychowania przedszkolnego.
- Wskaźnik liczby dzieci w wieku przedszkolnym obniża się szybciej niż wskaźnik dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym. Powoduje to wzrost odsetka dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w obszarze funkcjonalnym.
- W szkołach podstawowych z Obszaru Funkcjonalnego w latach 2015-2019 uczyło się od 3658 dzieci w roku 2015 do 4436 dzieci w roku 2018.
- Na terenie Obszaru Funkcjonalnego występuje także 20 szkół ponadpodstawowych. Możemy wśród nich odnotować licea ogólnokształcące, technika, szkoły branżowe I i II stopnia oraz szkoły policealne.
- Seniorzy stanowią najbardziej liczną grupę społeczną we wszystkich gminach obszaru.
- Z uwagi na ogólny trend zwiększania się długości życia, w kolejnych latach spodziewany jest wzrost liczby osób starszych w obszarze funkcjonalnym.
- Należy zauważyć, że zarówno liczba placówek skierowanych do seniorów jak i liczba ich członków są na zdecydowanie zbyt niskim poziomie.

3. Aktywność gospodarcza:

- Według stanu na koniec roku 2019 liczba pracujących we wszystkich gminach Obszaru Funkcjonalnego wynosiła 7 811. Wartość ta stanowi 15,37% ogólnej liczby mieszkańców obszaru funkcjonalnego.
- W 2019 r. kobiety stanowiły 59,03% ogólnej liczby zatrudnionych na terenie obszaru, natomiast mężczyźni stanowili tylko 40,97%.
- na przestrzeni lat 2015 – 2019 Możemy zaobserwować spadek liczby bezrobotnych w całym obszarze funkcjonalnym o 55,67%.
- Na przestrzeni lat 2015 – 2019 nastąpił wzrost ogólnej liczby osób prowadzących działalność w obszarze funkcjonalnym w przeliczeniu na 1000 mieszkańców z 317 do 355.
- Według Spisu Rolnego przeprowadzonego w 2010 roku na terenie obszaru funkcjonuje 7 723 gospodarstw rolnych, z czego 7 388 prowadzi działalność rolniczą.
- Zdecydowaną większość gospodarstw rolnych zajmują te o powierzchni od 1 do 5 ha. Jest ich 2 814 co stanowi 36,44% liczby wszystkich gospodarstw.
- Zdecydowanie największa część gospodarstw rolnych zajmuje się szeroko pojętą uprawą roślin (6468) Jest to więc prawie 84% z liczby wszystkich gospodarstw.
- Dominującą formą uprawy są zboża. Aż 6281 gospodarstw spośród 6468 zajmuje się uprawą różnego rodzaju zbóż.
- W Obszarze Funkcjonalnym według danych odnotowanych na koniec 2019 r. odnotowano 3585 podmiotów gospodarczych.
- Ogólna liczba podmiotów prowadzących działalność gospodarczą na całym obszarze systematycznie wzrasta na przestrzeni lat 2015-2019.
- W 2019 r. na terenie Obszaru Funkcjonalnego znajdowały się 3403 podmioty z sektora prywatnego, co stanowiło 95,78% ogółu. 150 podmiotów z sektora publicznego, stanowiło zdecydowaną mniejszość.
- Znaczący odsetek wśród podmiotów sektora prywatnego stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (w tym jednoosobową) wg sekcji PKD. Wg stanu na koniec roku 2019 ich liczba wynosiła 2809.
- Dominującą grupą przedsiębiorstw w podziale wg sektora wielkości w latach 2015–2019 były mikroprzedsiębiorstwa, zatrudniające do 9 pracowników, które w 2019 r. stanowiły one 96% wszystkich przedsiębiorstw
- Na przestrzeni lat możemy również zauważyć pozytywny trend zwiększającej się różnicy pomiędzy otwieraniem nowych podmiotów, a ich wyrejestrowywaniem. Skutkiem takiego zjawiska jest stały wzrost liczby przedsiębiorstw.

4. Jakość życia:

- Obszar Funkcjonalny jest punktem przecięcia dróg krajowych 63 i 19.
- Na terenie obszaru funkcjonalnego znajdują się 2 drogi wojewódzkie: nr 814 relacji Radzyń Podlaski – Suchowola – Żminne oraz nr 813 relacji Międzyrzec Podlaski – Parczew – Ostrów Lubelski – Łęczna.
- Łącznie przez obszar powiatu radzyńskiego przebiega 73,34 km dróg krajowych, 26,3 km dróg wojewódzkich, 437,4 km dróg powiatowych, 976,6 km dróg gminnych.
- Długość dróg gruntowych zarówno gminnych jak i powiatowych na przestrzeni okresu 2015-2019 systematycznie się zmniejsza. Długość dróg o nawierzchni twardej stale rośnie.

- Infrastruktura kolejowa znajdująca się na terenie Obszaru Funkcjonalnego jest związana z linią kolejową nr 30 na trasie Lublin – Łuków. Jest to linia pierwszorzędna, jednotorowa i niezelektryfikowana prowadząca przez Gminy Wohyń, Radzyń Podlaski i Ulan-Majorat.
- Uzupełnieniem infrastruktury transportowej są również ścieżki rowerowe. Ich łączna długość wzrosła z poziomu 6,5 km w 2015 r. do poziomu 9,8 km w 2019 r.
- Na przestrzeni okresu 2015-2019 ilość budynków mieszkalnych nieznacznie, lecz systematycznie wzrastała. Od poziomu 13 483 w roku 2015 do poziomu 13 965 w roku 2019.
- Wartość średnia przeciętej powierzchni użytkowej mieszkania w przeliczeniu na 1 osobę nieznacznie rośnie w analizowanym okresie i na koniec 2019 r. osiąga 30,5 m² na osobę.
- Warto zwrócić uwagę, że we wszystkich gminach Obszaru Funkcjonalnego na przestrzeni okresu 2015-2019 odnotowuje się regularny spadek wartości wskaźnika ludności korzystającej z pomocy społecznej spada, co z pewnością jest zjawiskiem pozytywnym.
- Na przestrzeni lat 2015-2019 możemy zaobserwować, że wartość wskaźników liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne oraz liczba dzieci, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny dla całego obszaru funkcjonalnego rosła od roku 2015 do roku 2016. Natomiast w kolejnych latach możemy obserwować regularny spadek.
- Na przestrzeni lat 2015-2019 długość sieci wodociągowej systematycznie wzrastała. Rozbudowa infrastruktury sieciowej w poszczególnych gminach obszaru funkcjonalnego przełożyła się na zmianę długości sieci z 109,3 km w roku 2015 do 112,6 km w roku 2019, co stanowi wzrost o 3,3 km.
- Infrastruktura kanalizacyjna nie rozwija się tak jak szybko jak sieć wodociągowa. Wskazuje się na istotne braki w infrastrukturze kanalizacyjnej na obszarach wiejskich.
- Łączna liczba ludności korzystającej z gazu z terenu Obszaru Funkcjonalnego wynosi 4609.
- Na terenie Obszaru Funkcjonalnego, od 2010 roku działa Zakład Zagospodarowania Odpadów Komunalnych w Adamkach k. Radzynia Podlaskiego Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością powołany uchwałą Zgromadzenie Związku Komunalnego Gmin Powiatu Radzyńskiego z dnia 26 marca 2010 r. nr XIII/29/10. Zakład obsługuje wszystkie gminy Obszaru Funkcjonalnego oraz kilka gmin znajdujących się poza nim.
- W 2019 r. zebrano 4474,47 ton odpadów z czego 3526,75 ton pochodzących z gospodarstw domowych a 947,72 ton z pozostałych źródeł.
- Przeważają zagrożenia komunikacyjne. Drugie w kolejności są wydarzenia pogodowe.
- Kultura fizyczna i sport stanowią dla mieszkańców obszaru bardzo ważną sferę życia i spędzania wolnego czasu. Szczególnie ważną rolę pełni wśród dzieci i młodzieży. W całym obszarze funkcjonalnym działa 18 klubów się szeroko pojętą kulturą fizyczną oraz 19 przyszkolnych Uczniowskich Klubów Sportowych.

5. Kultura i Turystyka:

- Turystyka jako ważna gałąź gospodarki może stanowić ważny element rozwojowy w OF.
- Obszar Funkcjonalny wraz ze swoimi walorami przyrodniczymi posiada duży potencjał turystyczny i doskonałe warunki do uprawiania różnych form rekreacji i wypoczynku.
- Odsetek turystów zagranicznych systematycznie rośnie. W roku 2019 w powiecie odnotowano 3 512 turystów, z czego 444 zagranicznych.
- W roku 2019 wynajęto łącznie 1 891 pokoi z czego 156 dla turystów zagranicznych. Natomiast liczba udzielonych noclegów w 2019 r. wynosiła 4 955 z czego 531 dla turystów zagranicznych.

- Podstawą planowania strategicznego dla działań związanych z turystyką w powiecie radzyńskim jest „Strategia rozwoju i promocji markowych produktów turystycznych i kulturowych Powiatu Radzyńskiego i Miasta Radzyń Podlaski na lata 2010-2020".
- Na terenie powiatu radzyńskiego turyści mają do dyspozycji 250 km szklaków rowerowych.
- Odnotowano wzrost liczby uczestników imprez kulturalnych w roku 2018/2019. Wzrosła ona z poziomu 35 040 do poziomu 56410 co stanowi wzrost o prawie 61%.
- Uzupełnieniem oferty kulturalnej dla mieszkańców obszaru jest oferta biblioteczna. W obszarze funkcjonalnym znajduje się 15 bibliotek lub ich filii.
- Należy jednak zaznaczyć, że liczba czytelników w ciągu roku w analizowanym okresie jest względnie stała i pod koniec 2019 r. wynosiła w całym obszarze 9 706.

6. Zarządzanie i finanse:

- Jeżeli chodzi o średnią wartość poziomu dochodów w przeliczeniu na jednego mieszkańca w analizowanym okresie dla całego obszaru funkcjonalnego to wzrosła ona z poziomu 3 183,67zł do poziomu 4 942,39zł co jest wynikiem wyższym o 55,24%.
- Wartości średnie w zakresie wydatków w OF wzrosły od poziomu 3 135,12 zł w roku 2015, do poziomu 4 846,42 zł w roku 2019 co stanowi wzrost wartości o 54,58%.
- Średnia wartość wskaźnika dochodów dla całego OF jest wyższa od wydatków.
- Jednostki samorządu terytorialnego wchodzące w skład Obszaru Funkcjonalnego posiadają wiele istotnych dokumentów strategicznych.

4. Analiza SWOT

Analiza SWOT bazuje na wnioskach z przeprowadzonej diagnozy społecznej, gospodarczej i przestrzennej oraz wynikach ankiety zrealizowanej wśród mieszkańców i lokalnych interesariuszy obszaru funkcjonalnego. Na tej podstawie zidentyfikowano poszczególne elementy analizy SWOT:

S (Strengths) – mocne strony: wszystko to co stanowi atut, przewagę, zaletę,

W (Weaknesses) – słabe strony: wszystko to co stanowi słabość, barierę, wadę,

O (Opportunities) – szanse: wszystko to co stwarza szansę korzystnej zmiany,

T (Threats) – zagrożenia: wszystko to co stwarza niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej.

Kolejnym etapem analizy SWOT była ocena ważności poszczególnych czynników i wybór tych, które pełnią najistotniejszą rolę dla obszaru funkcjonalnego. Obydwa etapy zostały zrealizowane z udziałem kluczowych interesariuszy lokalnych. Wśród ogólnych zaleceń wynikających z analizy SWOT należy zwrócić uwagę na dwie podstawowe zasady tj. redukuj zagrożenia i wykorzystuj szanse oraz eliminuj słabe strony i wzmacniaj mocne strony. Należy również zwrócić uwagę na relacje zachodzące odpowiednio między poszczególnymi elementami analizy SWOT. Taką uporządkowaną analizę stopnia oddziaływania poszczególnych czynników na siebie wzajemnie i prognostycznych skutków takich relacji traktuje się jako punkt wyjścia do sformułowania w strategii wyzwań rozwojowych i celów dla całego obszaru funkcjonalnego.

Rysunek 3 – Analiza SWOT

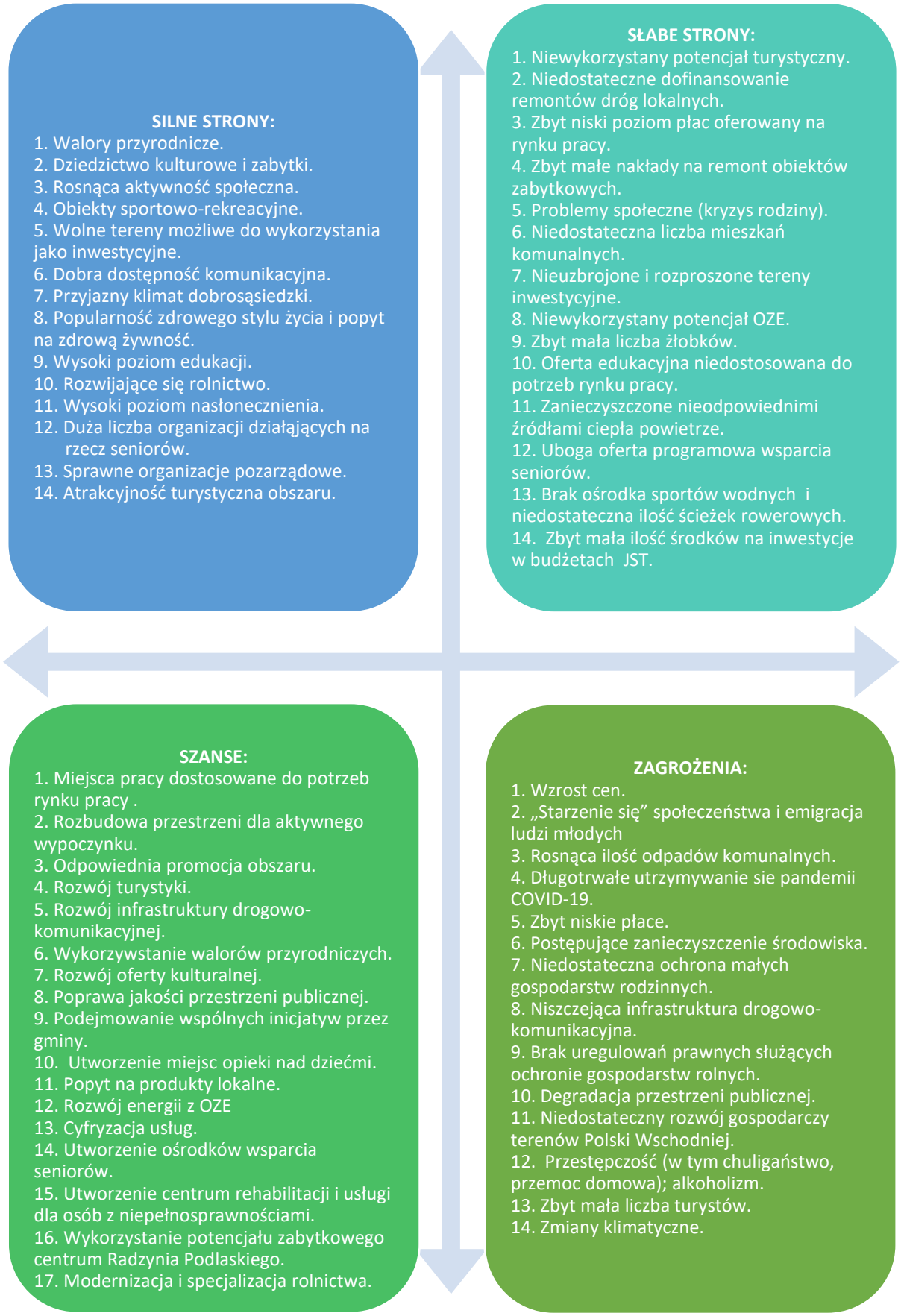

Źródło: opracowanie własne.

5. Terytorialny wymiar wsparcia

Nowe uregulowania w zakresie dokumentów strategicznych, w tym również strategii rozwoju ponadlokalnego mają na celu integrację wymiaru społecznego gospodarczego i przestrzennego. Określenie wymiaru przestrzennego dla celów strategicznych, operacyjnych oraz kierunków działań pozwala na lepsze ukierunkowanie wsparcia oraz koordynację i lepsze gospodarowanie zasobami na etapie wdrażania. Umiejscowienie działań w przestrzeni wprowadza dodatkowy element wspierający przejrzystość interwencji i wspomaga w procesie partycypacji społecznej podczas opracowywania dokumentu strategicznego. Wymiar terytorialny w niniejszej strategii jest zatem narzędziem wzmacniania procesów rozwojowych na obszarze ziemi radzyńskiej,

Podstawą określenia wymiaru terytorialnego w niniejszej strategii jest nowy paradygmat polityki rozwoju, zdefiniowany w dokumentach strategicznych na poziomie krajowym, m.in. Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju i Krajowej Strategia Rozwoju Regionalnego 2030. Model ten zakłada zmniejszanie dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów oraz zapewnienie większej spójności rozwojowej Polski przez wsparcie obszarów słabszych gospodarczo - rozwój społecznie i terytorialnie zrównoważony. W podejściu terytorialnym należy również uwzględnić założenia i kierunki polityki regionalnej, określone w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030 i Regionalnej Polityce Miejskiej Województwa Lubelskiego.

Mapa 1 – Mapa Obszaru Funkcjonalnego.

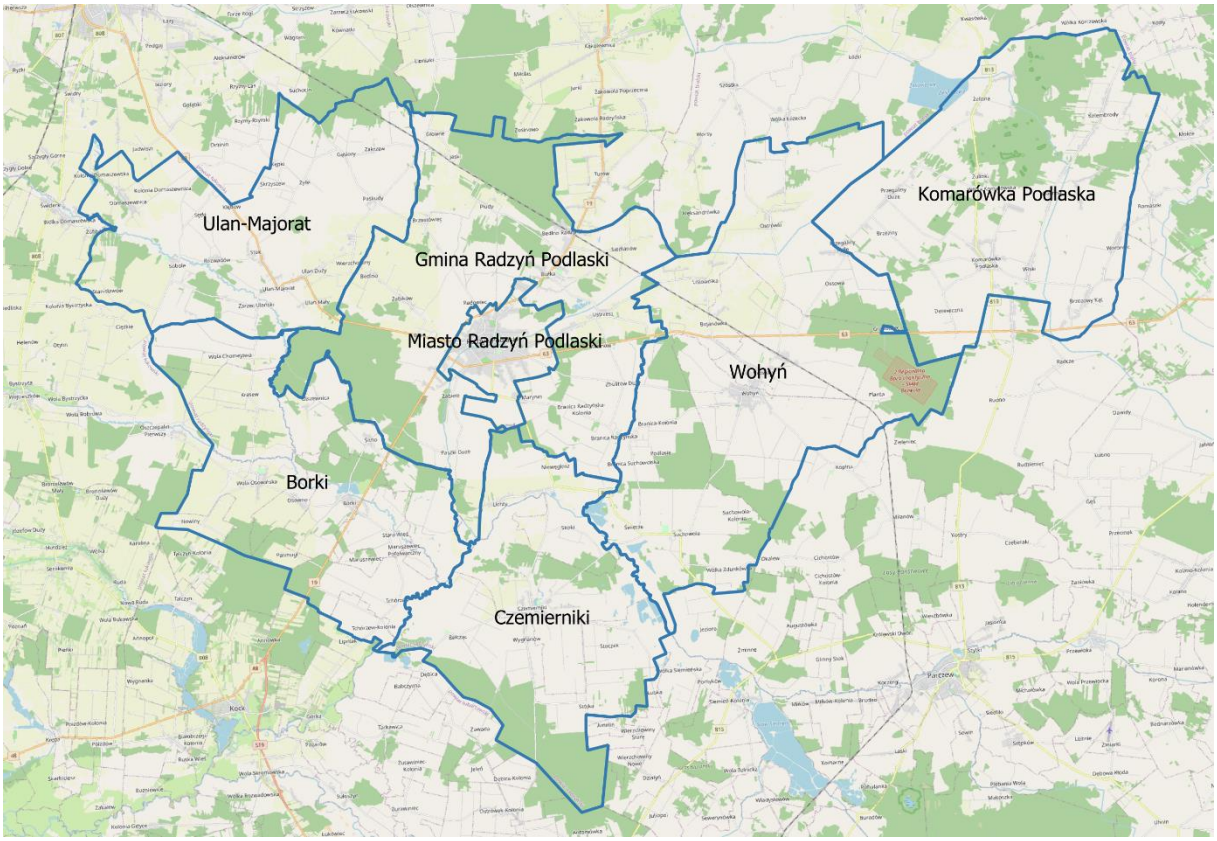

Źródło: opracowanie własne.

Partnerstwo zawiązane jako oddolna inicjatywa przez: Powiat Radzyński, Gminę Borki, Gminę Czemierniki, Gminę Komarówka Podlaska, Miasto Radzyń Podlaski, Gminę Radzyń Podlaski, Gminę Ulan-Majorat, Gminę Wohyń określa obszar współpracy ponadlokalnej niniejszych JST. Rdzeniem obszaru jest Miasto Radzyń Podlaskim, a liczne powiązania funkcjonale zidentyfikowano w szczególności w obszarach: rozwoju turystyki, adaptacji do zmian klimatu, poprawy dostępności komunikacyjnej, polityki senioralnej.

5.1 Obszary Strategicznej Interwencji – poziom krajowy

Warunkiem sprawnie funkcjonującej polityki rozwoju jest wyczerpująca diagnoza terytoriów wymagających wsparcia. Istotnym elementem jest tutaj rozpoznanie zasobów endogenicznych i potencjałów, które można wykorzystać do rozwoju, jak również określenia barier rozwojowych i obszarów, które powinny być wsparte.

Mapa 2 – OSI o znaczeniu krajowym zidentyfikowane na terenie województwa lubelskiego

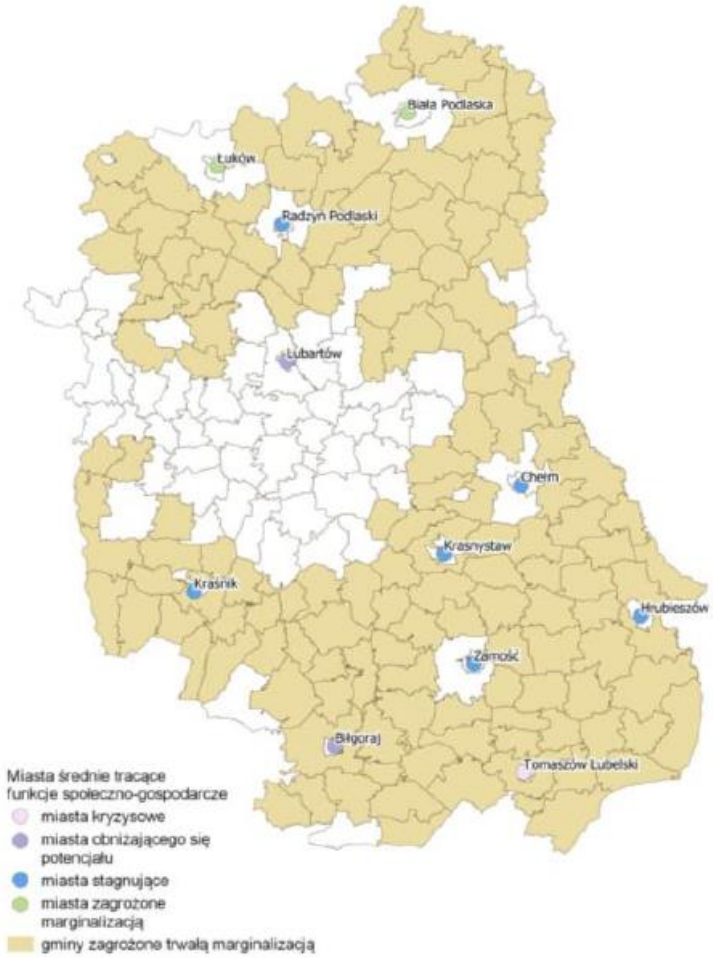

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r.

Takie podejście powinno prowadzić do większego zróżnicowania i lepszego dopasowywania interwencji w zależności od specyfiki danych terytoriów. W ten sposób możemy zidentyfikować różne typy obszarów wsparcia, w tym takie o szczególnym charakterze, czyli obszary strategicznej interwencji. Aktem legislacyjnym, który umocował pojęcie OSI w polskim porządku prawnym jest nowa uzppr. Jeżeli chodzi o OSI na poziomie krajowym należy wśród nich wskazać główne obszary wymagające wsparcia z poziomu krajowego które obejmują tereny o niekorzystnych warunkach. Dlatego też, niezbędne jest wykształcenie zasobów służących eliminowaniu barier rozwojowych i pobudzeniu trwałego wzrostu.

Zgodnie z brzmieniem ustawy, Obszar Strategicznej Interwencji to „określony w strategii rozwoju obszar o zidentyfikowanych lub potencjalnych powiązaniach funkcjonalnych lub o szczególnych warunkach społecznych, gospodarczych lub przestrzennych, decydujących o występowaniu barier rozwoju lub trwałych, możliwych do aktywowania, potencjałów rozwojowych, do którego jest kierowana interwencja publiczna

łącząca inwestycje, w szczególności gospodarcze, infrastrukturalne lub w zasoby ludzkie, finansowane z różnych źródeł, lub rozwiązania regulacyjne". Na terenie województwa lubelskiego należą do nich:

a) obszary zagrożone trwałą marginalizacją – obejmujące 140 spośród 213 JST w regionie,

b) miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze – 11 spośród 48 w regionie.

Miasto Radzyń Podlaski zostało sklasyfikowane wśród miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze. Spośród wszystkich gmin wchodzących w skład Obszaru Funkcjonalnego, do grupy obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją zaliczono gminy: Borki, Czemierniki, Komarówka Podlaska, Ulan-Majorat i Wohyń.

Należy zaznaczyć, że OSI stanowią wybór strategiczny, którego konsekwencją jest skierowanie interwencji publicznej na dany obszar. OSI wskazywane są w strategiach rozwoju zarówno na poziomie krajowym, regionalnym, jak i lokalnym. Co istotne, nie należy utożsamiać OSI z obszarami funkcjonalnymi. Przy określaniu OSI oraz zakresu kierowanej do nich interwencji należy jednak brać pod uwagę występujące na ich terenie powiązania funkcjonalne. Możliwe jest wskazywanie OSI z uwagi na potrzebę wykreowania powiązań funkcjonalnych, które będą stanowiły potencjał rozwojowych danego obszaru (np. stymulowanie procesów gospodarczych lub nadanie nowych funkcji).

5.2 Obszary Strategicznej Interwencji – poziom regionalny

Zgodnie ze Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku - obszary zagrożone trwałą marginalizacją to mniejsze miasta oraz obszary wiejskich, które ze względu na występujące cechy problemowe wpływające na niekorzystną sytuację społeczno-gospodarczą zostały określone jako strefa opóźnienia urbanizacyjnego. Dlatego też, do niniejszych obszarów skierowane będzie odpowiednie wsparcie na poziomie krajowym i regionalnym. Wśród oczekiwanych efektów podejmowanych działań wymienić należy np.: rozwój lokalnych firm, wzrost liczby lokalnych miejsc pracy, wzrost dochodów mieszkańców oraz bazy dochodowej samorządów terytorialnych. Istotne będzie również wzmocnienie powiązań funkcjonalnych obszarów wiejskich z miastami, stanowiącymi lokalne ośrodki wzrostu, które zapewniają odpowiedni dostęp mieszkańców do rynku pracy. Jeżeli chodzi o miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze należy zwrócić uwagę na odbudowę bazy gospodarczej tych miast oraz wzmocnienie ich roli, jako centrów aktywności społecznej i gospodarczej. Zgodnie z oczekiwaniami, można to osiągnąć np. poprzez rozwój przedsiębiorczości oraz inwestycje generujące lokalnie atrakcyjne miejsca pracy. Rezultatem działań będzie wówczas wzrost dochodów z działalności gospodarczej, wzrost wartości i konkurencyjności lokalnych firm, marek i produktów. Obszar Funkcjonalny wychodzi naprzeciw powyższym oczekiwaniom właśnie poprzez inicjację współpracy i przygotowanie wspólnego dokumentu strategicznego, a następie wspólnych działań rozwojowych i projektów.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku poza OSI wyznaczonymi na poziomie krajowym wyznacza również OSI o znaczeniu regionalnym. Ich delimitacja jest wyrazem potrzeby szczególnego wsparcia realizacji wybranych kierunków działań SRWL na określonych obszarach województwa. Przyjmując model zrównoważonego rozwoju, w tym

policentryczny rozwój sieci osadniczej, w SRWL 2030 wskazuje się następujące typy regionalnych OSI:

a) OSI subregionalne – strefy funkcjonalne, charakteryzujące się wspólnymi uwarunkowaniami i celami rozwojowymi, na których przewiduje się współpracę w układach ponadlokalnych.

b) Miejskie Obszary Funkcjonalne (MOF) – właściwe do wspólnego planowania rozwoju na poziomie ponadlokalnym (w miastach i obszarach powiązanych z nimi funkcjonalnie), w tym poprzez wykorzystanie instrumentu ZIT.

Mapa 3 – Regionalne Obszary Strategicznej Interwencji województwa lubelskiego

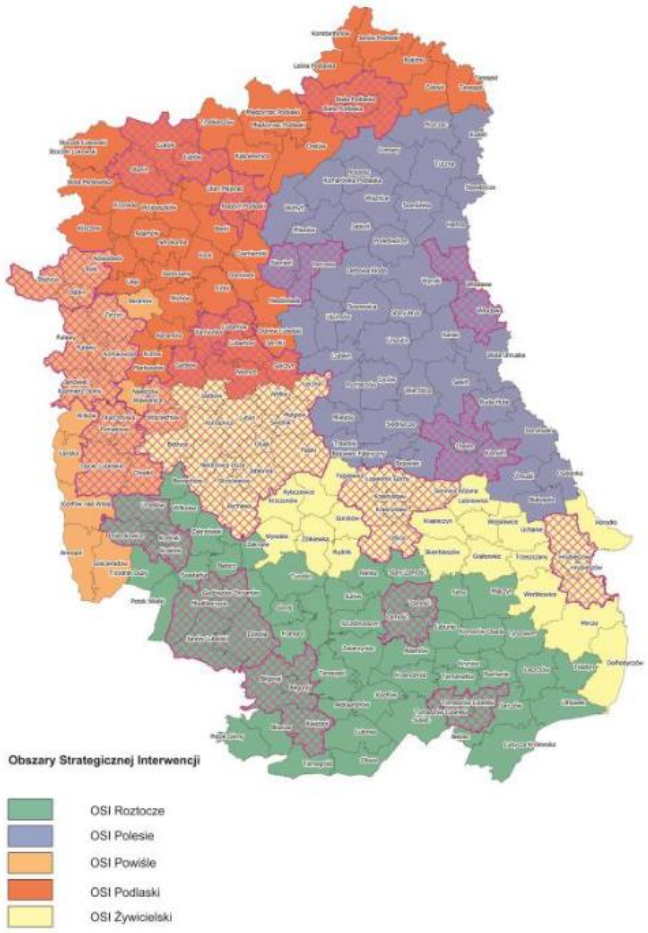

W Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego jako podstawę wyznaczania OSI subregionalnych przyjęto zróżnicowane cechy przestrzeni odzwierciedlone w waloryzacji funkcjonalnej województwa (Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego 2015) oraz regionalizacji fizycznogeograficznej Polski. Granice OSI wyznaczane były na podstawie granic administracyjnych gmin. Należy również zaznaczyć, że wyznaczone w województwie OSI subregionie uwzględniają krajową politykę rozwoju regionalnego ukierunkowaną terytorialnie, wyrażoną poprzez krajowe OSI określone w KSRR 2030, tj. obszary zagrożone trwałą marginalizacją oraz miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze. Gminy Obszaru Funkcjonalnego znajdują się w granicach dwóch OSI subregionalnych.

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r.

Wohyń i Komarówka Podlaska wchodzą w skład OSI Polesie, natomiast OSI Podlaski składa się między innymi z gmin: Borki, Czemierniki, Radzyń Podlaski, Miasto Radzyń Podlaski oraz Ulan-Majorat.

Głównym priorytetem rozwoju dla OSI Polesie jest: społeczno-gospodarcze wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego oraz terenów nadbużańskich. Z uwagi na wysoki poziom koncentracji terenów cennych przyrodniczo i atrakcyjnych turystycznie, mających szczególne znaczenie w kształtowaniu powiązań ekologicznych. Najważniejsze działania skierowane do obszaru powinny skupiać się na odpowiednim wykorzystaniu jego szczególnego potencjału

przyrodniczego. OSI Podlaski ma na celu przede wszystkim: gospodarcze wykorzystanie potencjału krajowych i europejskich korytarzy transportowych. Istotnym walorem obszaru jest położenie na kierunkach przebiegów krajowych i europejskich powiązań transportowych. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego wskazuje na konieczność wykorzystania powyższych atutów np. w ramach rozwijania sektora logistycznego.

Mapa 4 – OSI subregionalne w których skład wchodzą gminy Obszaru Funkcjonalnego - OSI Polesie i OSI Podlaski

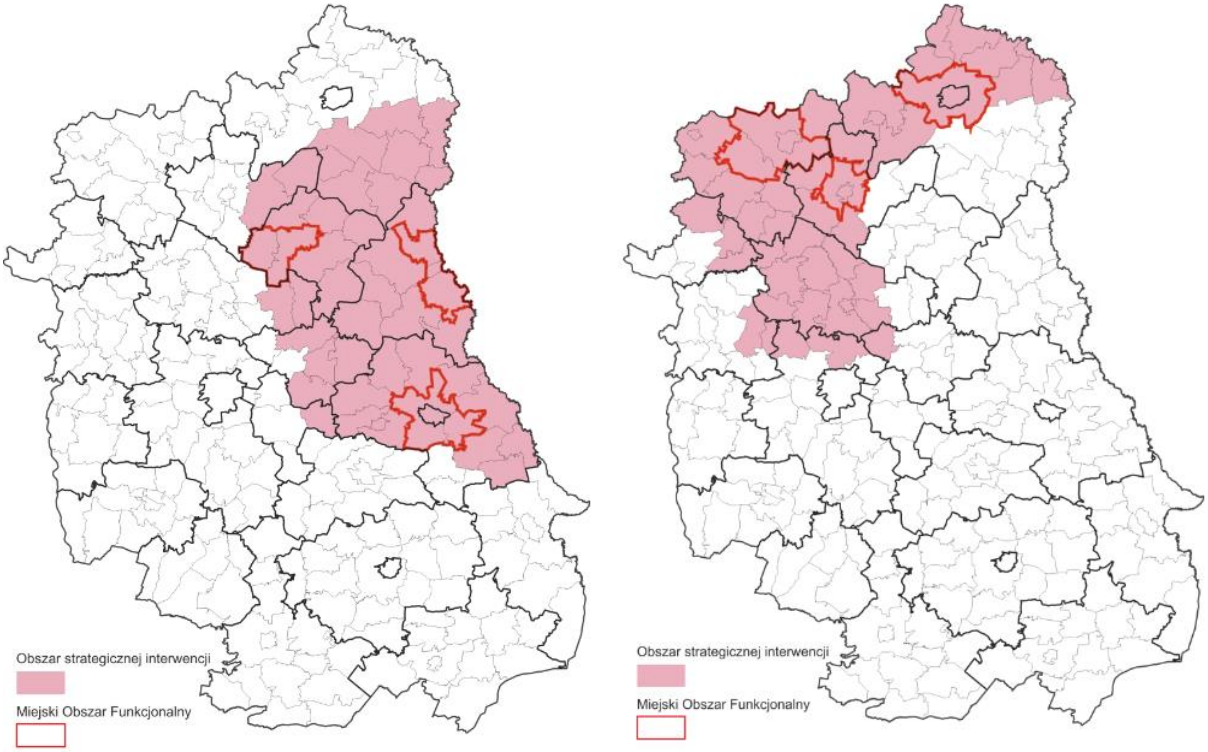

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r.

5.3 Miejski Obszar Funkcjonalny Radzynia Podlaskiego

Miejskie Obszary Funkcjonalne są jednym z typów OSI wyznaczanych na poziomie regionalnym. Wskazane w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego MOF mają na celu uzyskanie efektu synergii w procesach rozwojowych z wykorzystaniem koncentracji potencjału gospodarczego, społecznego i demograficznego. Delimitacja MOF, tj. wyznaczenie obszaru budowania potencjału rozwojowego miast oraz wzmacniania powiązań funkcjonalnych ośrodków rdzeniowych z otoczeniem, uwzględnia również określone w KSRR 2030 zasady polityki regionalnej.

MOF Radzynia Podlaskiego, w tym: miasto Radzyń Podlaski – jako ośrodek rdzeniowy, gmina wiejska Radzyń Podlaski oraz gmina wiejska Borki, jako strefa zewnętrzna MOF określone zostały jako jeden z miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków lokalnych. Wyznaczenie MOF dla Radzynia Podlaskiego determinuje zakres planowanego wsparcia w ramach instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych, który będzie realizowany w miastach i ich obszarach funkcjonalnych. MOF są wskazywane w strategii rozwoju województwa. W projekcie ustawy wdrożeniowej na lata 2021-2027 określono,

że w przypadku instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych strategią terytorialną w rozumieniu rozporządzenia unijnego może być strategia rozwoju ponadlokalnego, jeśli zawiera elementy wymagane dla strategii terytorialnej.

Mapa 5 – Miejskie Obszary Funkcjonalne w województwie lubelskim

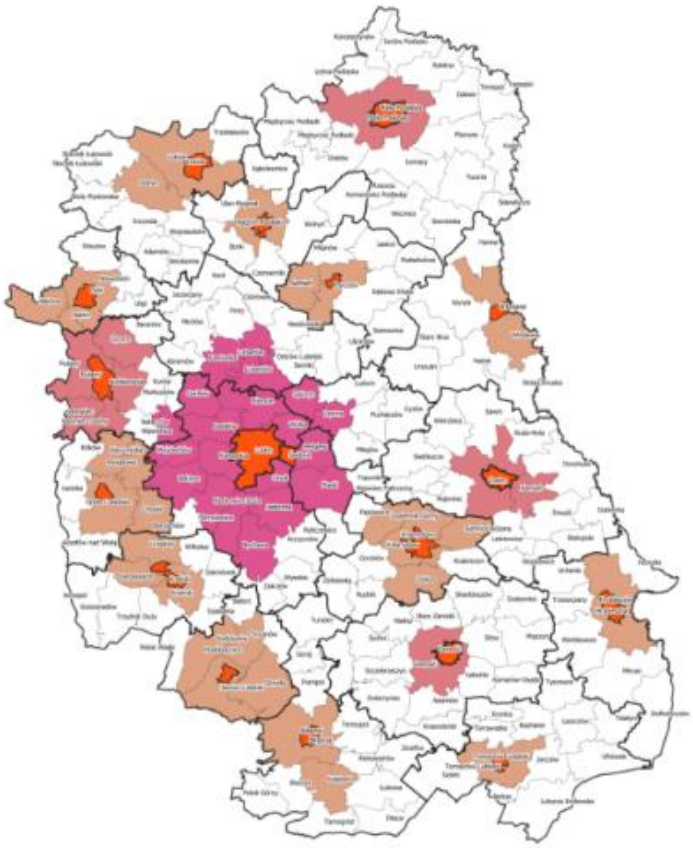

MOF Radzynia Podlaskiego jako ośrodek lokalny, pełni bardzo ważną rolę w ograniczaniu dysproporcji rozwojowych. Z uwagi fakt, iż obszar doświadcza trudności zarówno w wymiarze gospodarczym, jak i społecznym, niezbędne jest podjęcie działań na rzecz zapewnienia wysokiej jakości życia, która coraz częściej jest czynnikiem przyciągającym do mniejszych ośrodków. Bardzo istotna jest również kwestia lokalnej gospodarki i zapewnienie odpowiedniej ilości i jakości miejsc pracy. Ze względu na dynamiczny rozrost stref podmiejskich, niezwykle kluczowym zagadnieniem jest prowadzenie działań, które będą zapobiegać rosnącym kosztom ekonomicznym, społecznym i ekologicznym MOF.

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r.

W przypadku miast oznacza to realizację idei „miasta zwartego" oraz odpornego na zmiany klimatu, a w przypadku obszarów podmiejskich porządkowanie stref zabudowy. W związku z powyższym, działania zaplanowane w ramach instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych zostaną ukierunkowane na skuteczniejszą koordynację inicjatyw mających na celu zaspokojenie potrzeb mieszkańców całego obszaru funkcjonalnego, a nie tylko poszczególnych jednostek administracyjnych.

Należy również zaznaczyć, że aby wykorzystać szansę płynącą z wyznaczenia MOF należy spełnić inne warunki dostępowe dla dodatkowych środków finansowych wskazane w Umowie Partnerstwa. Jednym z nich jest zawiązanie zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa. Warto zwrócić również uwagę na fakt, iż istotą ZIT jest realizacja projektów zintegrowanych i partnerskich przyczyniających się do rozwiązywania wspólnych problemów i skoordynowanego zaspakajania potrzeb obszaru objętego ZIT. W tym celu opracowywane będą strategie rozwoju ponadlokalnego i Strategie ZIT. Projekty, które nie mają zintegrowanego charakteru nie mogą być realizowane w ramach ZIT. W przypadku MOF Radzynia Podlaskiego podjęto decyzję o udziale Powiatu Radzyńskiego jako partnera w ramach Strategii ZIT, a tym samym w procesie wdrażania instrumentu ZIT.

6. Plan strategiczny

Wizja, cele strategiczne oraz cele operacyjne są wynikiem: prac diagnostycznych, partycypacji mieszkańców wyrażonej w ankietach i konsultacjach, współpracy z włodarzami poszczególnych jednostek oraz warsztatów przeprowadzonych z udziałem wszystkich JST leżących na terenie Obszaru Funkcjonalnego w których brali udział przedstawiciele różnych sektorów oraz osoby zaangażowane i zainteresowane działaniami rozwojowymi.

6.1. Wizja rozwoju

Na podstawie analizy danych statystycznych oraz danych otrzymanych od ośmiu JST, eksperci zewnętrzni opracowali diagnozę stanu obecnego. Wnioski z dokonanej analizy posłużyły do identyfikacji mocnych i słabych stron oraz czynników sukcesu i ewentualnej porażki realizacji strategii. Działania te, były poddane również ocenie mieszkańców obszaru. Zidentyfikowane problemy, szanse rozwojowe i zagrożenia po uwzględnieniu silnych stron i potencjałów obszaru doprowadziły do sformułowania wizji, która ma zostać osiągnięta w wyniku realizacji strategii ponadlokalnej:

Jednostki samorządu terytorialnego tworzące Obszar Funkcjonalny aktywnie współdziałają na rzecz rozwoju obszaru, wzmacniania aktywności społecznej i gospodarczej, opierając swoją aktywność zasady partnerstwa i zintegrowanego rozwoju oraz kompleksowość interwencji. Potrzeby socjalne mieszkańców obszaru funkcjonalnego są pełni zaspokojone i mogą się oni cieszyć z życia na atrakcyjnych przyrodniczo i infrastrukturalnie terenach, zbudowanych zgodnie z myślą zrównoważonego rozwoju i poszanowania środowiska naturalnego.

Sformułowana wizja strategiczna przedstawia obraz Obszaru Funkcjonalnego jako atrakcyjne miejsce do życia dla przedstawicieli wszystkich pokoleń. Mieszkańcy mają zapewniony wysoki poziom życia w nowoczesnym, bezpiecznym, rozwiniętym gospodarczo i infrastrukturalnie, ale jednocześnie czystym i ekologicznym środowisku. Przedstawiciele władz samorządowych widząc korzyści ze współpracy powinni ją aktywnie inicjować, udoskonalać i rozszerzać na nowe dziedziny. Wizja podkreśla więc, że Obszar Funkcjonalny zamieszkują ludzie aktywni, otwarci, serdeczni, którzy wraz z władzami lokalnych samorządów dbają o zrównoważony rozwój dla wspólnych korzyści.

Rysunek 4 – Schemat wdrażania Strategii Rozwoju Ponadlokalnego

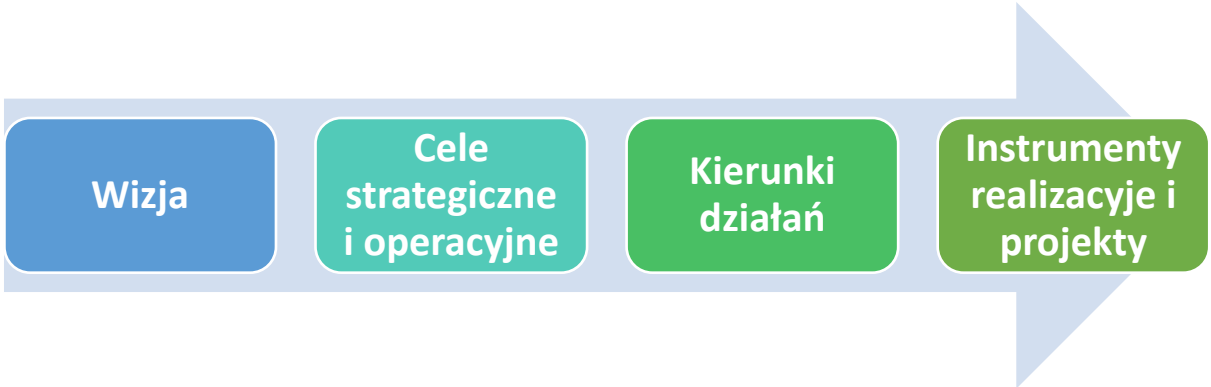

Źródło: Opracowanie własne.

6.2. Cele strategiczne i rozwojowe

W nawiązaniu do sformułowanej wizji, zaproponowano trzy cele strategiczne oraz uszczegóławiające je cele operacyjne. Cele określone są w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym. Opisują przejście od sytuacji wyjściowej do sytuacji pożądanej. Odpowiadają one na potrzeby rozwojowe Obszaru Funkcjonalnego oraz mają stanowić odpowiedź na problemy i potencjały obszaru. Identyfikacja kluczowych zmian niezbędnych do realizacji założonych celów rozwojowych pozwoli na określenie najważniejszych kierunków interwencji, a następnie instrumentów realizacyjnych (w tym również projektów). Instrumenty realizacyjne będą przypisane do poszczególnych celów i kierunków interwencji.

Rysunek 5 – Układ celów strategicznych i operacyjnych

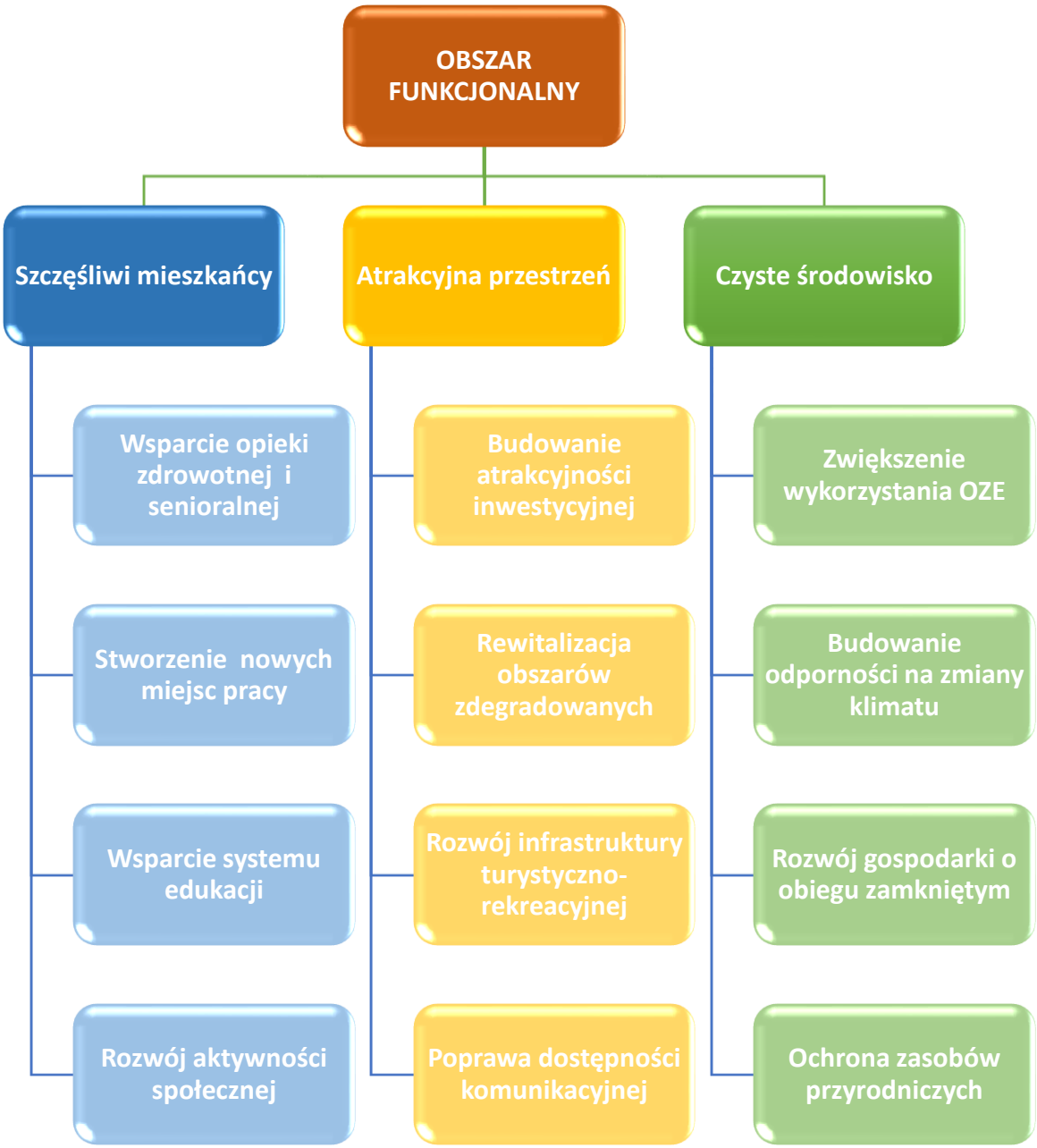

Źródło: Opracowanie własne.

Struktura celów w Strategii Rozwoju Ponadlokalnego tworzy logicznie powiązany, spójny system odpowiadający na poszczególne kategorie problemowe. Realizacja zaplanowanych kierunków działań powinna zapewniać osiąganie celów niższego rzędu – celów operacyjnych, co z kolei przyczyni się do osiągania celów wyższego rzędu, czyli celów strategicznych. Ich osiągnięcie pozwoli natomiast na stwierdzenie spełnienia się zakładanej wizji rozwoju. Należy również zaznaczyć, że kierunki działań planowane w ramach poszczególnych celów wzajemnie się przenikają i uzupełniają. Niejednokrotnie będą mogły zostać zrealizowane dzięki zintegrowanym projektom partnerskim wzmacniając tym samym uzyskanie efektu synergii. Nie należy jednak zapominać o tym, że cele strategiczne i operacyjne będą osiągane również poprzez realizację indywidualnych projektów poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego

6.3. Kierunki działań

Kierunki działań oznaczają zakres niezbędnych interwencji, które powinny być podejmowane wspólnie przez samorząd oraz jego partnerów publicznych, społecznych i gospodarczych. Odpowiadają na pytanie „co należy zrobić?", aby osiągnąć założone cele strategiczne i operacyjne. Kierunki działań (zwane też zadaniami, działaniami, kierunkami interwencji – w zależności od poziomu szczegółowości) są podstawą wdrażania strategii. Wskazanie w strategii kierunków działań lub tam, gdzie to jest możliwe, konkretnych działań jest zatem bardzo istotnym elementem prac nad wspólnym dokumentem. W kolejnym rozdziale określono również oczekiwane rezultaty dla planowanych działań oraz proponowane wskaźniki ich osiągnięcia.

Tabela 1 – Układ Celów Operacyjnych i Kierunków działań

	Cel Operacyjny	Kierunki działań
Cel Strategiczny 1 - Szczęśliwi mieszkańcy	1.1. Wsparcie opieki zdrowotnej i senioralnej	✓ Ośrodek dziennego pobytu seniorów z rehabilitacją, opieką lekarską oraz aktywizacją. ✓ Warsztaty i zajęcia dla seniorów. ✓ Bezpłatne badania lekarskie i porady specjalistów. ✓ Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu seniorów. ✓ Doradztwo dla organizacji wsparcia seniorów. ✓ Organizacja usług opiekuńczych i „opieki wytchnieniowej". ✓ Poprawa dostępu do opieki zdrowotnej i modernizacja istniejącej infrastruktury ochrony zdrowia. ✓ Wsparcie działań z zakresu profilaktyki zdrowotnej. ✓ Rozwój usług wsparcia psychologicznego dla mieszkańców.
	1.2. Stworzenie nowych miejsc pracy	✓ Edukacja przedsiębiorcza wraz z podnoszeniem kwalifikacji mieszkańców. ✓ Wykorzystanie sentymentalnego charakteru rynku, zagospodarowanie dużej powierzchni, ożywienie lokalnej sieci drobnych dostawców, z możliwością stworzenia punktu gastronomicznego na miejscu. ✓ Doradztwo gospodarcze dla mieszkańców, aby zachęcić społeczeństwo do większych działań produkcyjno-handlowych.

		✓ Promocja lokalnych produktów, czyli ułatwienie mikro producentom możliwości sprzedania swoich wyrobów. ✓ Rozwój współpracy jednostek edukacyjnych i pracodawców.
	1.3. Wsparcie systemu edukacji	✓ Budowa sieci żłobków. ✓ Wsparcie świetlic dla dzieci i młodzieży. ✓ Zajęcia dodatkowe dla uczniów szkół podstawowych. ✓ Inwestycje w wysokiej jakości szkolnictwo zawodowe zintegrowane z potrzebami rynku pracy. ✓ Doposażenie i uzupełnienie infrastruktury przedszkolnej. ✓ Budowa/modernizacja i wyposażenie infrastruktury szkolnej. ✓ Wdrożenie zajęć/warsztatów szkolnych dla dzieci i młodzieży z metod uczenia się, technik rozwojowych, podstaw psychologii.
	1.4. Rozwój aktywności społecznej	✓ Uniwersytet wiedzy i innowacyjności który wspierałby ludzi o różnych zainteresowaniach, budowałby wieź ponadlokalną. ✓ Rozbudowa i modernizacja infrastruktury sportowej, w tym gminnych stadionów. ✓ Spotkania młodzieży - zrzeszanie i organizowanie spotkań mających rozwijanie kreatywności, otworzenie umysłów młodych ludzi na istotne wartości. ✓ Edukacja artystyczna osób z obszarów wiejskich. Warsztaty muzyczne, malarskie, fotograficzne dla młodszych i starszych. ✓ Budowa/rozbudowa domów kultury/domów ludowych oraz świetlic wiejskich.
Cel Strategiczny 2 - Atrakcyjna przestrzeń	2.1. Budowanie atrakcyjności inwestycyjnej	✓ Specjalna strefa ekonomiczna – nowe tereny inwestycyjne, magazyny dla dużych firm. ✓ Utworzenie centrum produktu lokalnego. Współpraca nad wspieraniem powstawania produktów lokalnych i ich promocją. ✓ Umożliwienie i sprzyjanie powstawaniu grup przedsiębiorców oraz pomoc w promocji lokalnych produktów. Każda z gmin mogłaby promować swój produkt jako znak firmowy. ✓ "Budowa" Radzyńskiego Rynku rolno-spożywczego, w celu promocji produktów lokalnych, miejsca zaopatrzenia w produkty bezpośrednio od producentów, promocja takiej formy handlu. ✓ Organizowanie przestrzeni biznesowo-kulturalnych oraz promowania własnych firm oraz prowadzenie dialogów i promowanie gmin wśród zewnętrznych inwestorów. ✓ Zbudowanie parku technologicznego innowacji Agro i wprowadzenie stałego monitoringu przestrzeni Agro. ✓ Warsztaty kształcenia zawodowego.

		✓ Stworzenie Lokalnej Organizacji Turystycznej. ✓ Uzbrojenie terenów inwestycyjnych.
	2.2. Rewitalizacja obszarów zdegradowanych	✓ Rewitalizacja fizyczna budynków użyteczności publicznej. ✓ Rewitalizacja zdegradowanych zabytków. ✓ Wsparcie dla społeczności zamieszkałej na zdiagnozowanych obszarach problemowych. ✓ Rewitalizacja przestrzeni publicznej. ✓ Zagospodarowanie terenów zdegradowanych
	2.3. Wsparcie infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej	✓ Wyznaczenie tras leśnych, szlaków i obszarów o walorach przyrodniczych i historycznych potencjalnie przyciągających turystów. ✓ Powstanie bazy noclegowej o średnim i wyższym standardzie. ✓ Organizacja imprez cyklicznych o charakterze inscenizacji historycznych popartych rysem historycznym regionu. Cykl ciekawych wydarzeń kulturalnych na terenie powiatu pod jednym szyldem. ✓ Rozbudowa przestrzeni publicznej na koncerty i spotkania dla mieszkańców całego regionu np. w formie muszli koncertowej na świeżym powietrzu. ✓ Miejsca relaksu i wypoczynku dla wszystkich, w tym budowa placów zabaw, parków rodzinnej rozrywki, siłowni napowietrznych, boisk sportowych oraz stadionu lekkoatletycznego. ✓ Zagospodarowanie dolin rzecznych i obszarów zielonych. ✓ Szlakiem radzyńskich zabytków – oznakowanie i rewitalizacja obiektów zabytkowych na terenie powiatu radzyńskiego. ✓ Blisko siebie - projekt miałby na celu zapoznania się z kulturą, walorami turystycznymi każdej partnerskiej gminy, by móc pokazać i uwidocznić piękno i dotychczas nie odkryte atrakcje. ✓ Stworzenie wspólnej oferty turystycznej, która pozwoli na zatrzymanie turysty dłużej niż jeden dzień.
	2.4. Poprawa dostępności komunikacyjnej	✓ Tworzenie i wyznaczanie ścieżek i dróg rowerowych. ✓ Likwidacja wykluczenia komunikacyjnego np. poprzez wspólne finansowanie komunikacji autobusowej pomiędzy miejscowościami gmin powiatu radzyńskiego. ✓ Budowa i modernizacja dróg gminnych i powiatowych. ✓ Budowa chodników i oświetlenia, które przyczynią się do większego bezpieczeństwa mieszkańców. ✓ Zapewnienie dojazdów do szkół dla dzieci i młodzieży. ✓ Sieć przystanków i połączeń komunikacyjnych z wykorzystaniem niskoemisyjnego taboru. ✓ Rozbudowa infrastruktury kolejowej, w tym linii kolejowych.

Cel Strategiczny 3 - Czyste środowisko	3.1. Zwiększenie wykorzystania OZE	✓ Wymiana pieców wykorzystujących paliwo węglowe. ✓ Inwestycje w instalacje fotowoltaiczne. ✓ Inwestycje w instalacje solarne. ✓ Inwestycje w pompy ciepła. ✓ Budowa urządzeń magazynowania energii. ✓ Stacje ładowania pojazdów.
	3.2. Budowanie odporności na zmiany klimatu	✓ Budowa zbiornika retencyjnego. ✓ Poprawa bezpieczeństwa wodnego, zagospodarowanie wód oraz zwiększenie atrakcyjności turystycznej powiatu radzyńskiego. ✓ Inwestycje w zielono-niebieską infrastrukturę. ✓ Mała retencja i zagospodarowanie wód opadowych. ✓ Poprawa bezpieczeństwa mieszkańców w zakresie zjawisk pogodowych. ✓ Wsparcie służb i organizacji odpowiadających za bezpieczeństwo mieszkańców podczas występowania nagłych zjawisk pogodowych.
	3.3. Rozwój gospodarki o obiegu zamkniętym	✓ Spójny system wywozu śmieci. ✓ Modernizacja/rozbudowa PSZOK-ów. ✓ Inwestycje promujące ponowne wykorzystanie odpadów. ✓ Gospodarka wodno-ściekowa - budowa sieci kanalizacyjnych oraz modernizacja sieci wodociągowych, ujęć wodnych i stacji uzdatniania wody. ✓ Podwyższanie świadomości społecznej w zakresie odpowiedniego gospodarowania odpadami. ✓ Likwidacja dzikich wysypisk śmieci.
	3.4. Ochrona zasobów przyrodniczych	✓ Ochrona różnorodności biologicznej obszaru. ✓ Wsparcie obszarów chronionych, parków krajobrazowych i innych form ochrony. ✓ Inwestycje w przyjazne miejsca rekreacji z wykorzystaniem zasobów przyrody. ✓ Rewitalizacja obszarów cennych przyrodniczo. ✓ Inwestycje w zieleń miejską i zielone przestrzenie publiczne.

Źródło: Opracowanie własne.

6.4. Planowane projekty ponadlokalne w ramach celów strategicznych

Kolejnym poziomem uszczegółowienia dla systemu wdrażania strategii są planowane projekty ponadlokalne. Należy zaznaczyć, że na etapie przygotowania dokumentu są one jedynie propozycjami. Poniższe zestawienie wyszczególnia przedsięwzięcia o charakterze partnerskim i zintegrowanym. Co bardzo istotne, zostały one przypisane do poszczególnych celów strategicznych i celów operacyjnych strategii. Warto również wspomnieć, iż indywidualne projekty poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego znajdą się w Programach Rozwoju JST – będących dokumentami o charakterze wykonawczym dla Strategii Rozwoju Ponadlokalnego.

Rysunek 6 – Propozycje projektów ponadlokalnych realizujących cele strategii

Źródło: Opracowanie własne.

6.5. Cele strategiczne i operacyjne w ujęciu terytorialnym

Cele strategiczne, a tym samym cele operacyjne można również przedstawić w ujęciu terytorialnym. Poniższa mapa przedstawia symboliczny zasięg planowanych do realizacji kierunków działań. Cel strategiczny 1 – Szczęśliwi mieszkańcy, zawierający Cele operacyjne: 1.1. Wsparcie opieki zdrowotnej i senioralnej, 1.2. Stworzenie nowych miejsc pracy, 1.3. Wsparcie systemu edukacji, 1.4. Rozwój aktywności społecznej, będzie realizowany w szczególności na obszarach zamieszkałych o różnej gęstości zaludnienia. Natomiast terytorium realizacji Celu strategicznego 2 – Atrakcyjna przestrzeń, zawierającego Cele Operacyjne: 1.4. Rozwój aktywności społecznej, 2.1. Budowanie atrakcyjności inwestycyjnej, 2.2. Rewitalizacja obszarów zdegradowanych, 2.3. Wsparcie infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej, 2.4. Poprawa dostępności komunikacyjnej, jest cały obszar funkcjonalny. W przypadku Celu strategicznego 3 – Czyste środowisko, na który składają się Cele operacyjne: 3.1. Zwiększenie wykorzystania OZE, 3.2. Budowanie odporności na zmiany klimatu, 3.3. Rozwój gospodarki o obiegu zamkniętym, 3.4. Ochrona zasobów przyrodniczych, obszarem wsparcia będą w szczególności tereny zielone i doliny rzeczne o szczególnych walorach przyrodniczych. Należy jednak zaznaczyć, że w związku z przenikaniem się zakresu rzeczowego poszczególnych CS i CO możliwe jest również przenikanie się zakresu terytorialnego wsparcia.

Mapa 6 – Cele strategiczne i operacyjne w ujęciu terytorialnym

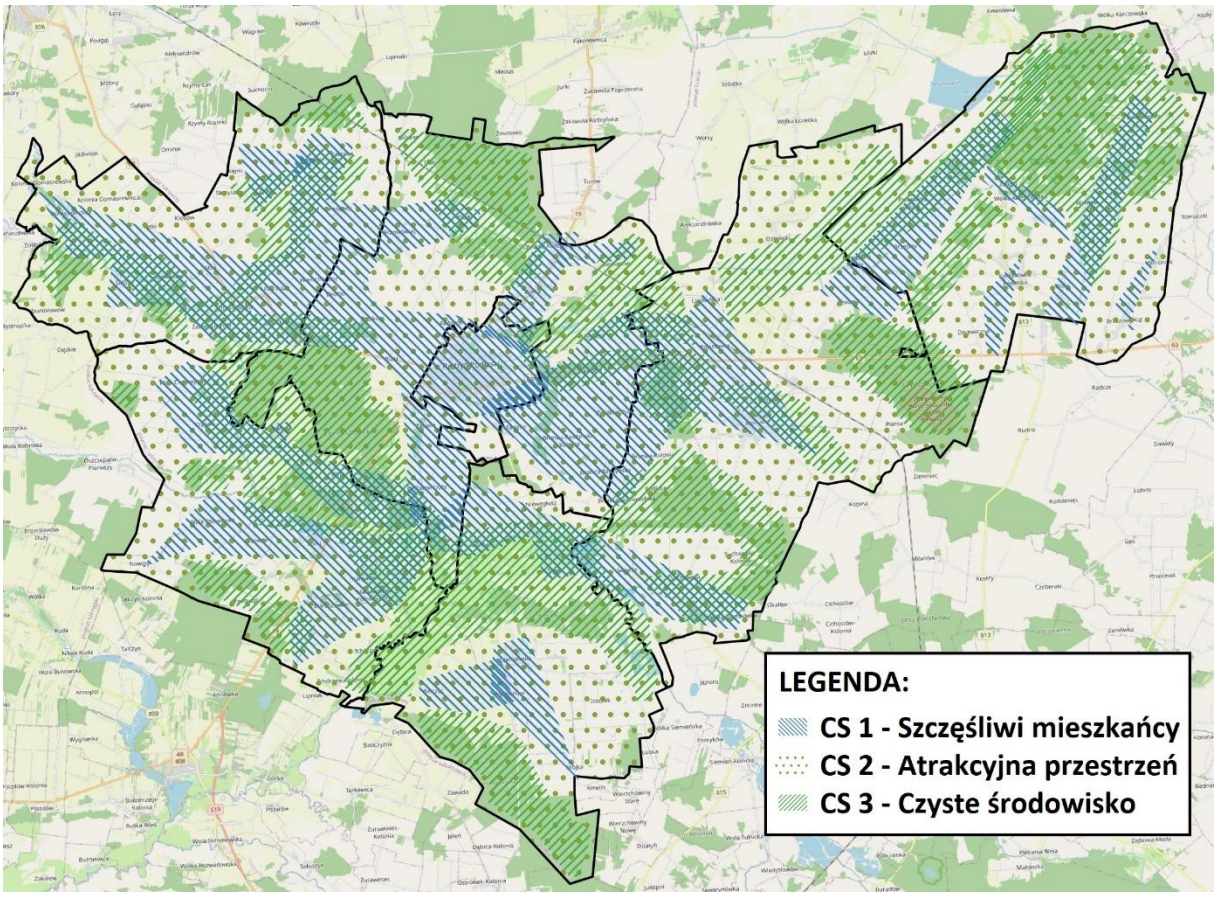

Źródło: Opracowanie własne.

7. Oczekiwane rezultaty i wskaźniki dla planowanych działań

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego koncentruje się na wyzwaniach stojących przed obszarem funkcjonalnym. Cele Strategiczne odnoszą się do trzech najważniejszych obszarów problemowych. Oczekiwane rezultaty wskazują jaki efekt planowanych działań zostanie osiągnięty w ramach wymienionych celów. Strategia określa jakie zmiany są potrzebne, aby osiągnięcie założonych celów było możliwe. Należy wśród nich wskazać zmiany o charakterze organizacyjnym (zmiany instytucjonalne, zmiany sposobu i zakresu funkcjonowania), zmiany o charakterze regulacyjnym (określenie norm, procedur, zasad itp.), zmiany w zakresie zasobów materialnych i niematerialnych (infrastruktura, kadry, umiejętności itp.). Rezultaty zaplanowanej interwencji będą mierzone za pomocą wskaźników związanych bezpośrednio z opracowaną diagnozą obszaru wsparcia oraz określonych na poziomie każdego z Celów Strategicznych. Tak jak cele strategiczne i operacyjne, rezultaty muszą być koniecznie weryfikowalne i mierzalne.

JST Obszaru Funkcjonalnego będą aktywnie współpracować, aby zadbać o poczucie zadowolenia mieszkańców, atrakcyjność otaczającej ich przestrzeni i czyste środowisko przyrodnicze. Kwestie szczęśliwego społeczeństwa zostaną rozwiązane poprzez poprawę sytuacji w zakresie: ochrony zdrowia i opieki senioralnej, edukacji, rynku pracy oraz szeroko pojętej aktywności społecznej. Jeżeli chodzi o atrakcyjność przestrzeni to oczekiwanym rezultatem jest tutaj zwiększenie liczby przedsiębiorstw, poprawa sytuacji na obszarach wymagających rewitalizacji, rozwój zintegrowanej oferty turystycznej oraz lepsza sytuacja w zakresie dostępności komunikacyjnej (szczególnie z wykorzystaniem niskoemisyjnego transportu). Czyste środowisko to cel, którego rezultatem będzie zminimalizowanie zagrożeń dla środowiska powodowanych przez człowieka, lepsza adaptacja obszaru do zmian klimatycznych i lepsze wykorzystanie odpadów komunalnych. Oczekiwane zmiany i rezultaty zaplanowanych działań można przedstawić w postaci poniższej tabeli obrazującej wskaźniki monitoringowe dla postanowień Strategii Rozwoju Ponadlokalnego, ich wartość bazową, oczekiwany trend i źródło danych.

Tabela 2 – Wskaźniki monitoringowe

Cel	Wskaźnik rozwojowy	Wartość bazowa	Oczekiwany trend	Źródło danych
Cel Strategiczny 1 - Szczęśliwi mieszkańcy	Liczba placówek przeznaczonych dla seniorów w OF	1	↗	BDL GUS
	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w OF	1 283	↘	BDL GUS
	Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w OF	80,9	→↗	BDL GUS
	Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na terenie OF	189	→↗	BDL GUS

Cel Strategiczny 2 - Atrakcyjna przestrzeń	Liczba podmiotów gospodarki narodowej w OF	3585	↗	BDL GUS
	Liczba turystów w powiecie radzyńskim	3512	↗	BDL GUS
	Liczba miejsc noclegowych w powiecie radzyńskim	120	↗	BDL GUS
	Długość ścieżek rowerowych w powiecie radzyńskim	9,8 km	↗	BDL GUS
Cel Strategiczny 3 - Czyste środowisko	Korzystający z instalacji kanalizacyjnej w ogóle ludności OF	29,6%	↗	BDL GUS
	Liczba punktów PSZOK	7	→↗	Dane JST
	Inwestycje w przyjazne miejsca rekreacji z wykorzystaniem zasobów przyrody	0	↗	Dane JST
	Liczba instalacji do produkcji energii z wykorzystaniem OZE	0	↗	Dane JST

Źródło: opracowanie własne.

8. Struktura funkcjonalno-przestrzenna obszaru funkcjonalnego

Struktura funkcjonalno-przestrzenna obszaru funkcjonalnego to element strategii rozwoju ponadlokalnego wymagany na podstawie zapisów ustawy o samorządzie gminnym. Składa się z dwóch powiązanych ze sobą elementów tj. modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminach tworzących obszar funkcjonalny. Podczas prac nad niniejszym elementem wykorzystano informacje zawarte w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego poszczególnych gmin.

8.1 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej

Mając na względzie procesy kształtujące elementy struktury funkcjonalno-przestrzennej w obszarze funkcjonalnym przyjmuje się, że model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa lubelskiego przedstawiony w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku stanowi trwałą podstawę wytyczania kierunków rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru współpracy ponadlokalnej uwzględniając jednocześnie zasadę zrównoważonego rozwoju.

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej woj. lubelskiego określa przestrzenne ramy planowanych w strategii wojewódzkiej działań rozwojowych w regionie. Jednocześnie stanowi płaszczyznę koordynacji przedsięwzięć w przenikających się układach funkcjonalnych tj. układzie naturalnym i antropogenicznym.

Mapa 7 – Model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa lubelskiego.

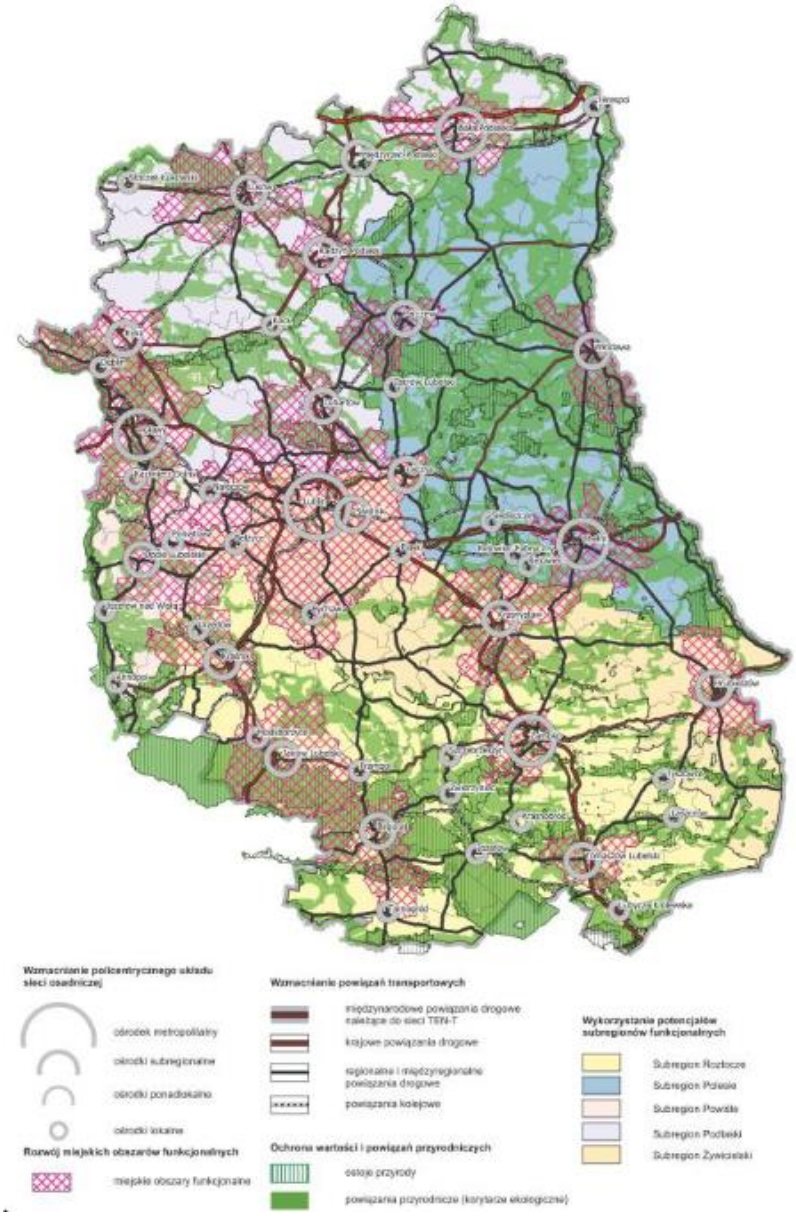

Uwzględniając występujące zasoby i potencjały, oraz zagospodarowanie terenu w ramach PZPWL wskazuje podstawowe elementy struktury funkcjonalno-przestrzennej, dla których określa się elementy rozwojowe oraz wskazuje działania służące utrzymaniu i wzmacnianiu ich funkcji w odniesieniu do: elementów węzłowych i liniowych układu antropogenicznego oraz elementów węzłowych i pasmowych układu naturalnego, elementów obszarowych przenikania się układu naturalnego i antropogenicznego. Istnieje zatem potrzeba wzmacniania spójności i rozwijania powiązań funkcjonalnych w wymiarze regionalnym w ramach modelu struktury funkcjonalno - przestrzennej województwa lubelskiego.

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku.

Do najważniejszych elementów niniejszego procesu należy zaliczyć trzy etapy: wzmacnianie policentrycznego układu sieci osadniczej – poprzez rozwój i koncentrację funkcji społeczno-gospodarczych w: ośrodku metropolitalnym, ośrodkach subregionalnych, ośrodkach ponadlokalnych, ośrodkach lokalnych. Wzmacnianie powiązań transportowych poprzez rozwój i poprawę parametrów technicznych i funkcjonalnych (węzły komunikacyjne, obwodnice) szlaków komunikacyjnych, w tym: transeuropejskich sieci transportowych TEN-T, krajowych oraz regionalnych, międzyregionalnych powiązań drogowych i powiązań kolejowych. Istotna jest również ochrona wartości i powiązań przyrodniczych w węzłach układu naturalnego – ostojach przyrody, korytarzach ekologicznych.

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej obszaru funkcjonalnego obejmującego teren gmin: Miasto Radzyń Podlaski, Borki, Czemierniki, Komarówka Podlaska, Radzyń Podlaski, Ulan-Majorat, Wohyń wskazuje przede wszystkim obszary, które strategia rozwoju

uznaje za istotne dla osiągnięcia celów (na podstawie wniosków z diagnozy, uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych, wyzwań). Wskazuje również obszary istotne dla jego rozwoju (np. obszary z potencjałem rozwojowym, obszary o określonych funkcjach, obszary borykające się z problemami rozwojowymi) oraz rodzaje powiązań występujących pomiędzy poszczególnymi obszarami. Na podstawie modelu określa się zatem strategiczne działania i obszary, które będą podstawą wzmacniania potencjału funkcjonalno-przestrzennego oraz zapobiegania zjawiskom negatywnym i konfliktogennym.

Mapa 8 – Struktura funkcjonalno-przestrzenna obszaru funkcjonalnego

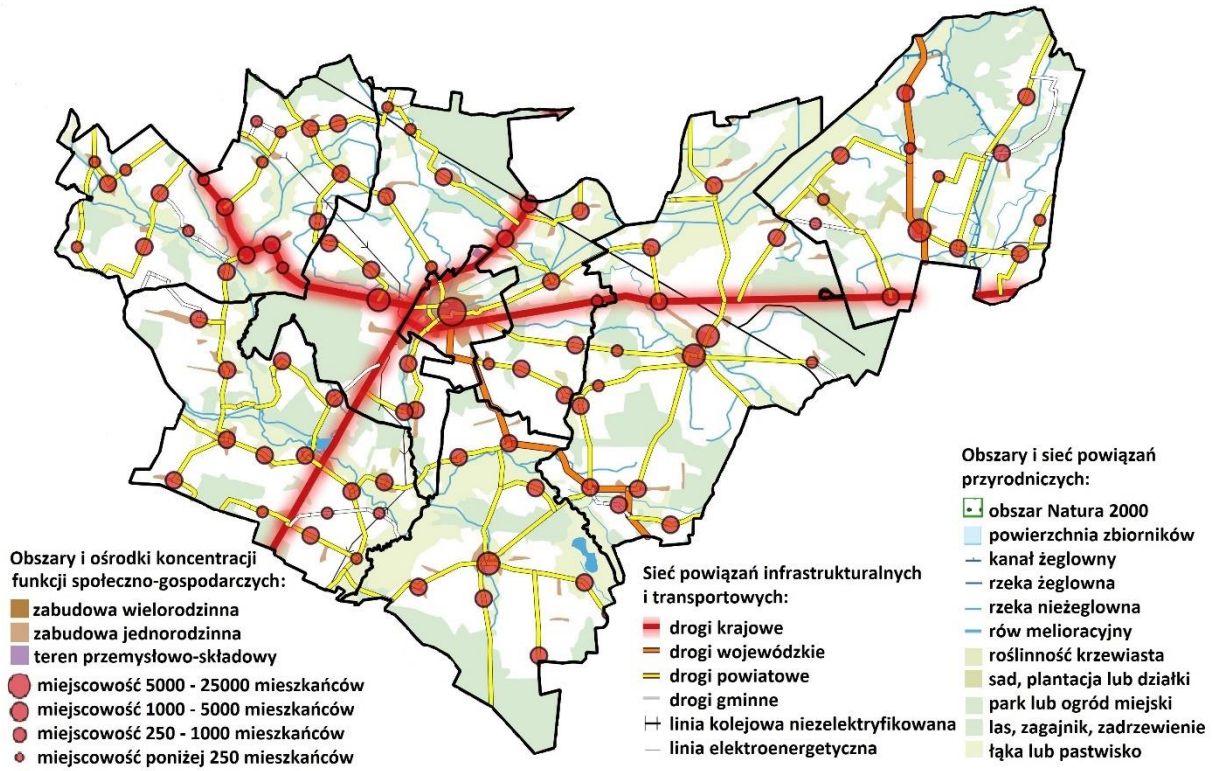

Źródło: opracowanie własne.

Model przedstawia długookresową strategiczną wizję rozwoju obszaru wynikającą z uwarunkowań związanych z położeniem przestrzennym, zasobami naturalnymi i trendami rozwojowymi. Należy również zaznaczyć, że struktura funkcjonalno-przestrzenna jest systemem zróżnicowanych i powiązanych ze sobą elementów zagospodarowania, które w konsekwencji tworzą spójny obraz obszaru funkcjonalnego. Składają się na niego takie elementy jak:

- warunki do efektywnego działania podmiotów gospodarczych, głównie przez rozbudowę systemów infrastruktury technicznej i społecznej,
- prawidłowa struktura użytkowania terenów, tj. zachowanie właściwych proporcji między różnymi rodzajami tego użytkowania, zarówno w skali lokalnej, jak i ponadlokalnej,
- zapewnienie funkcji społeczno-gospodarczych i poszczególnych inwestycji z uwzględnieniem z interesów podmiotów gospodarczych oraz nadrzędnych interesów społecznych,

- wykorzystanie otaczającej przestrzeni z zachowaniem zasady racjonalnego gospodarowania zasobami naturalnymi i antropogenicznymi oraz zachowania walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego,
- eliminacja lub minimalizacja potencjalnych konfliktów przestrzennych powstających między funkcjami społeczno-gospodarczymi i poszczególnymi podmiotami gospodarczymi na tle wykorzystywania ograniczonej przestrzeni i jej zasobów.

W strukturze funkcjonalno-przestrzennej obszaru funkcjonalnego wyróżnia się elementy przestrzeni obszaru funkcjonalnego oraz kierunki planowanych działań w nawiązaniu do założonych Celów Strategicznych: Szczęśliwi mieszkańcy, Atrakcyjna przestrzeń, Czyste środowisko. Poniższe mapy obrazują elementy kluczowe, które związane są z polityką rozwoju obszaru funkcjonalnego oraz w największym stopniu wpływają na przestrzeń w poszczególnych kategoriach tematycznych. Należą do nich: elementy sieci osadniczej i rozwoju funkcji społeczno-gospodarczych; elementy sieci infrastrukturalnej, w tym transportowej i energetycznej; elementy sieci przyrodniczej i ekologicznej.

Mapa 9 – Elementy sieci osadniczej i rozwoju funkcji społeczno-gospodarczych w obszarze funkcjonalnym

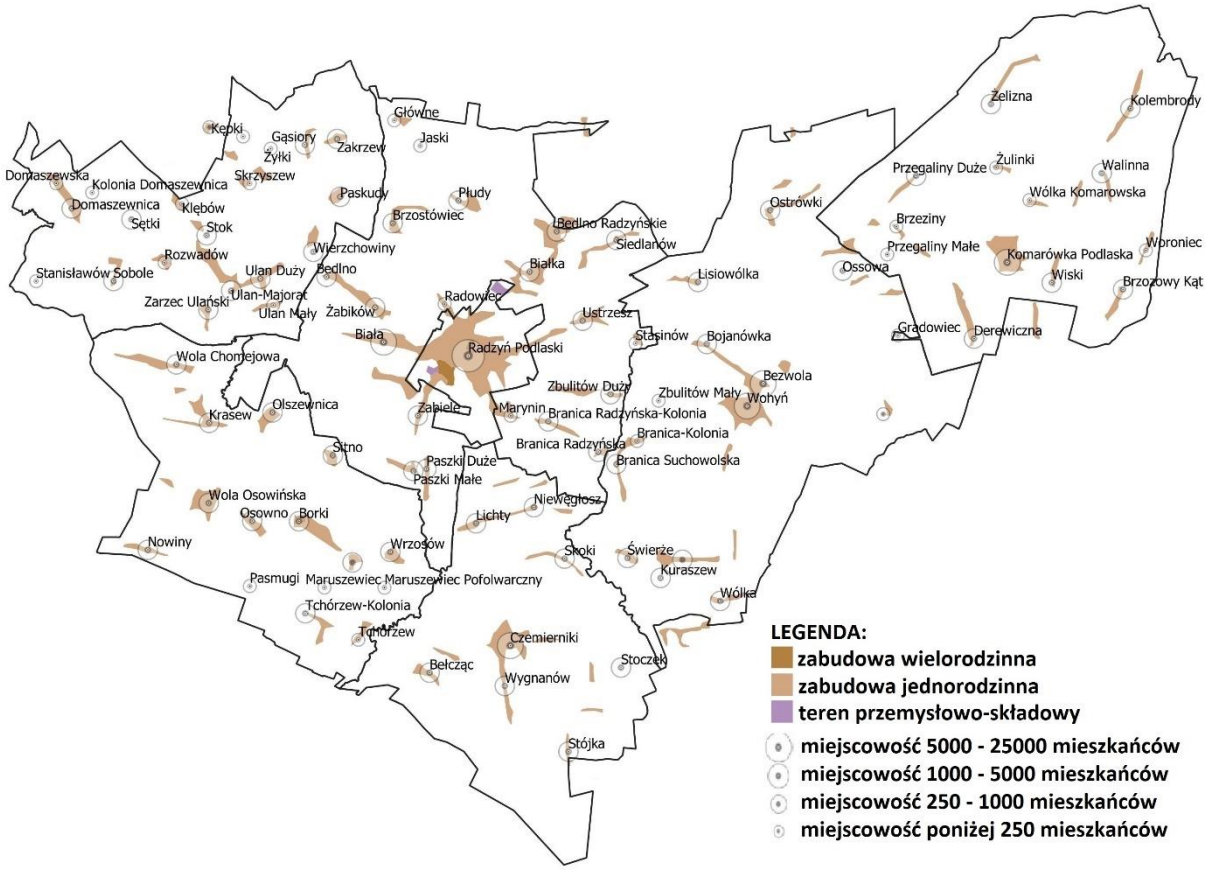

Źródło: opracowanie własne.

Elementy sieci osadniczej, aktywności społecznej oraz rozwoju funkcji społeczno-gospodarczych kształtowane są przez podstawowe obszary koncentracji. Należy wśród nich wskazać tereny zwartej zabudowy mieszkaniowej, składające się na zabudowę wielorodzinną i zabudowę jednorodzinną. Istotne są również strefy gospodarcze i strefy przedsiębiorczości określone jako tereny przemysłowo-składowe. Strefy wzmacniania i rozwoju niniejszych

funkcji związane z podstawowymi elementami sieci osadniczej, w których zlokalizowane są ośrodki administracji, edukacji, zdrowia oraz przedsiębiorczości stanowią istotne ogniwa obsługi transportu. Posiadają również zorganizowane ośrodki dla rozwoju wskazanych funkcji społeczno-gospodarczych. Możemy wśród nich wyróżnić:

- miejscowości powiatowe od 5 000 do 25 000 mieszkańców – ponadlokalne ośrodki wskazane do koncentracji usług administracyjnych, urbanizacji (w tym rozwoju gospodarczego) w zorganizowanych układach przestrzennych,
- miejscowości gminne od 1 000 do 5 000 mieszkańców – lokalne ośrodki wskazane do koncentracji usług administracyjnych, urbanizacji (w tym rozwoju gospodarczego) w zorganizowanych układach przestrzennych,
- miejscowości sołeckie od 250 do 1 000 mieszkańców – ośrodki o charakterze pomocniczym w kształtowaniu funkcji społeczno-gospodarczych,
- pozostałe miejscowości.

Mapa 10 – Elementy sieci infrastrukturalnej, w tym transportowej i energetycznej w obszarze funkcjonalnym

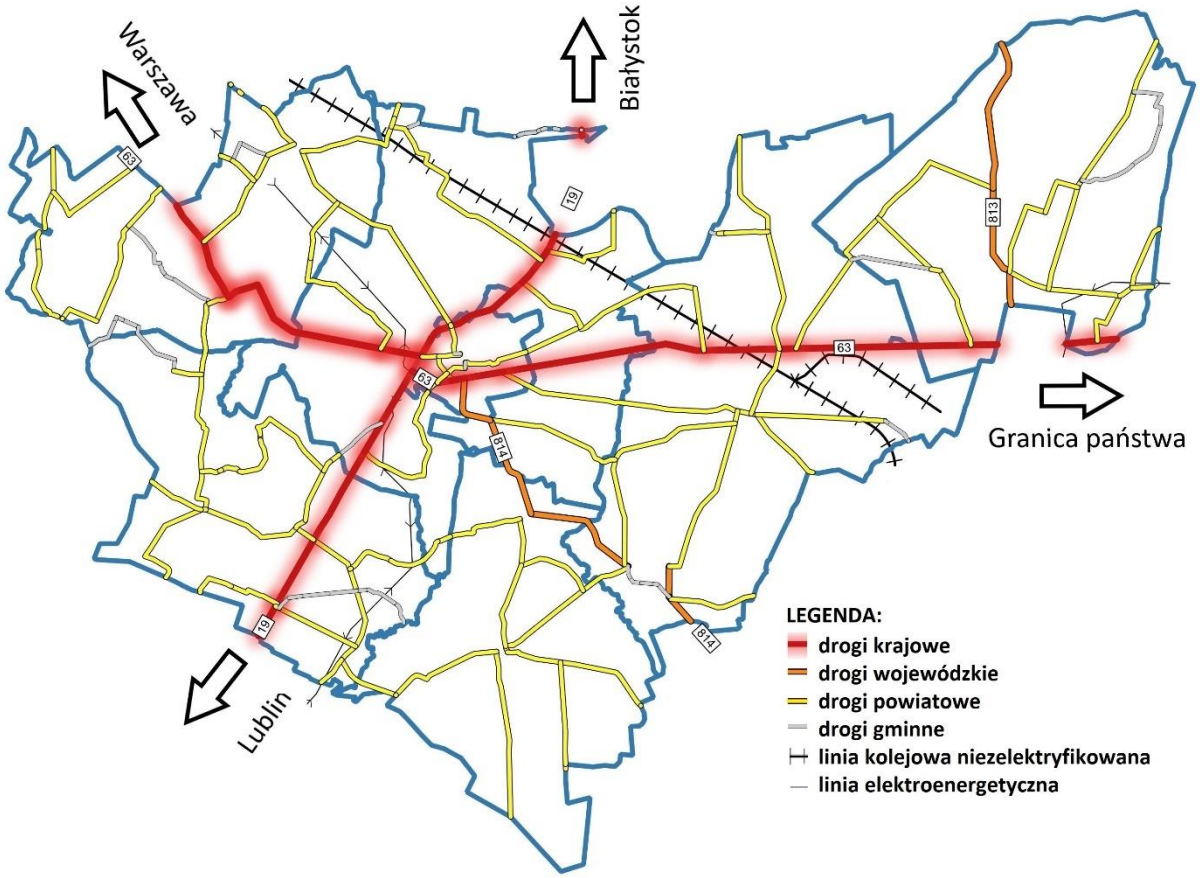

Źródło: opracowanie własne.

Elementy sieci infrastrukturalnej, w tym transportowej i energetycznej w obszarze funkcjonalnym kształtują sieć powiązań wewnętrznych i zewnętrznych. Powiązania w odniesieniu do których zakłada się przede wszystkim rozwój infrastruktury transportowej zapewniającej sprawność powiązań komunikacyjnych, minimalizującej zagrożenia bezpieczeństwa publicznego oraz kolizje z elementami regionalnej sieci ekologicznej mają charakter zarówno lokalny jak i ponadlokalny. Możemy wśród nich wyróżnić elementy:

- budujące połączenia o charakterze ponadlokalnym, realizujące zewnętrzne powiązania transportowe obszaru i stanowiące główny szkielet sieci transportowej:
  - drogi krajowe,
  - drogi wojewódzkie,
  - linie kolejowe,
- budujące połączenia o charakterze lokalnym, realizujące wewnętrzne powiązania transportowe w gminach, stanowiące uzupełniający szkielet sieci transportowej:
  - drogi powiatowe,
  - drogi gminne,
- system elektroenergetyczny – linie elektroenergetyczne NN i WN oraz stacje transformatorowe / GPZ, decydujących o bezpieczeństwie energetycznym obszaru.

Mapa 11 – Elementy sieci przyrodniczej i ekologicznej w obszarze funkcjonalnym

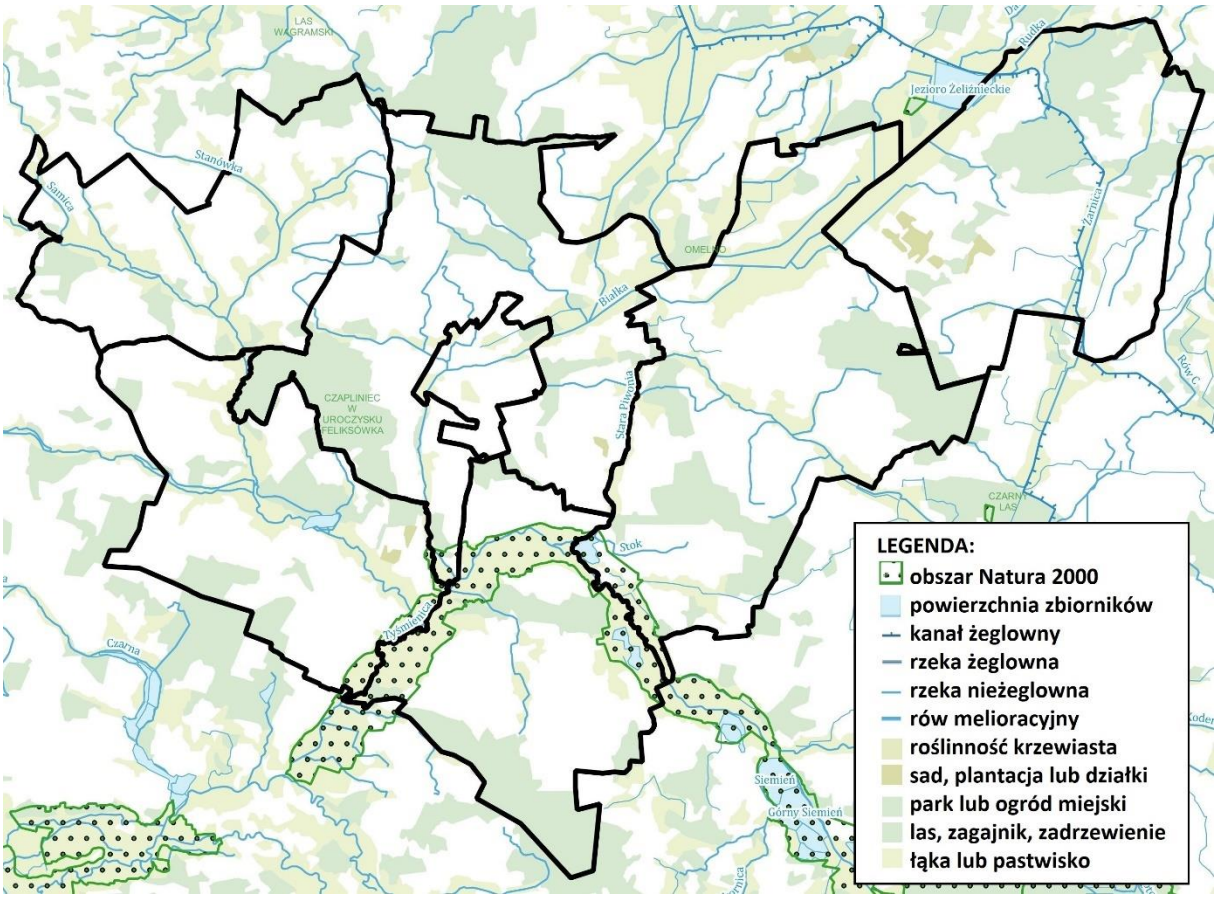

Źródło: opracowanie własne.

Elementy sieci przyrodniczej i ekologicznej w obszarze funkcjonalnym tworzą strefy o wiodącej funkcji przyrodniczej i ochronnej w ramach, których obowiązuje podporządkowanie wszelkiej działalności utrzymaniu wartości przyrodniczych obszaru oraz ciągłości powiązań ekologicznych. Obszary te mogą stanowić znaczące zaplecze dla rozwoju usług turystycznych w regionie. Najwyższe standardy ochrony przewidziane są dla obszaru Natura 2000 biegnącego wzdłuż rzeki Tyśmienicy. Pozostałe elementy przyrodnicze mają charakter sieciowy lub obszarowy. Możemy wśród nich wymienić między innymi:

- zielone korytarze ekologiczne zapewniające łączność pomiędzy węzłami układu naturalnego,
- węzły ekologiczne stanowiące obszary regionalnej i lokalnej sieci ekologicznej – miejsca o odpowiednich warunkach naturalnych, sprzyjających egzystencji gatunków rzadkich lub zagrożonych wyginięciem,
- obszary parkowe leśne cechujące się dużym stopniem naturalności,
- sieć wodna: rzeki, kanały, jeziora, stawy i inne zbiorniki stanowiące uzupełnienie sieci przyrodniczej i korytarzy ekologicznych.

Ze względu na potrzebę integrowania i koncentrowania działań rozwojowych na rzecz rozwijania powiązań funkcjonalnych w układach ponadlokalnych, w ramach kształtowania modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa lubelskiego wskazuje się również: rozwój MOF poprzez krystalizowanie przestrzeni społeczno-gospodarczej oraz wzmacnianie powiązań funkcjonalnych w strefach oddziaływania miast, w tym: ośrodka metropolitalnego, ośrodków subregionalnych, ośrodków ponadlokalnych, ośrodków lokalnych. Należy również zwrócić uwagę na postulowane wykorzystanie zróżnicowanych zasobów i potencjałów stref funkcjonalnych, tj.: Strefy Roztocza, Strefy Polesia, Strefy Powiśla, Strefy Podlaskiej, Strefy Żywicielskiej. Obszary przeznaczone do integrowania i koncentrowania działań na rzecz rozwijania powiązań funkcjonalnych w układach ponadlokalnych stanowią podstawę ukierunkowania wsparcia regionalnego w ramach regionalnych OSI opisanych w rozdz. 5.2 niniejszej strategii. Na poniższej mapie zaprezentowano przynależność poszczególnych gmin do wskazanych na poziomie regionalnym i krajowym obszarów, co również miało wpływ na określenie ich struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz opracowanie ustaleń i rekomendacji dla OF.

Mapa 12 – Obszar Funkcjonalny w układach OSI na poziomie regionalnym i krajowym

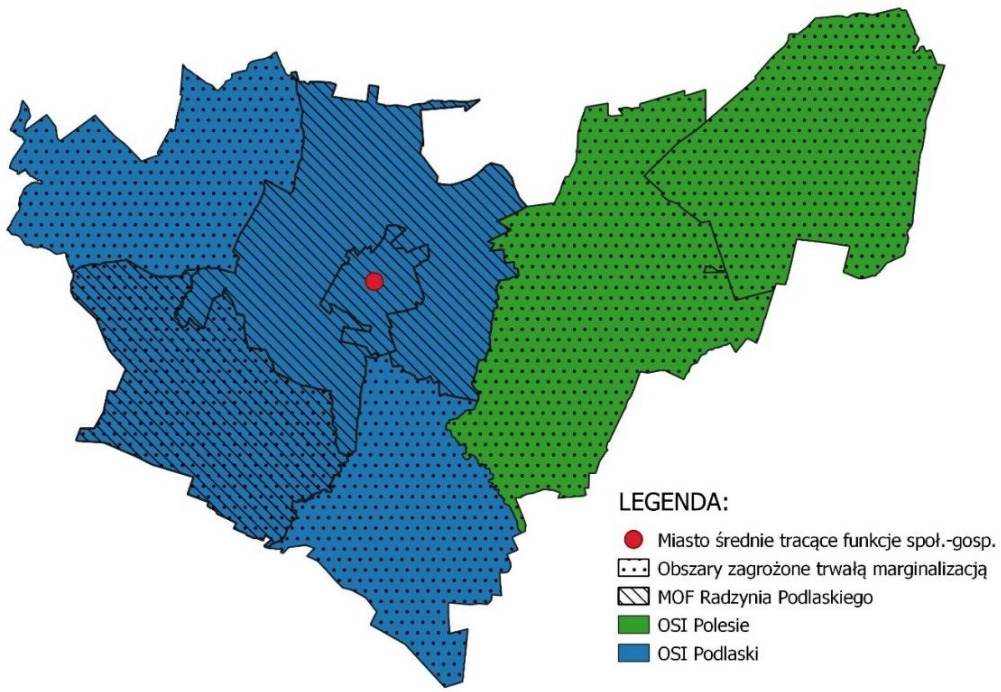

Źródło: opracowanie własne.

8.2 Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania polityki przestrzennej

Określenie docelowego modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej wiąże się ze wskazaniem warunków jego realizacji. W praktyce oznacza to określenie ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w obszarze funkcjonalnym. Chodzi tutaj zarówno o ustalenia o charakterze inwestycyjnym, jak i zasady, jakimi należy się kierować przy planowaniu lub realizacji działań. Należy pamiętać, że wskazane procesy powinny być kształtowane w sposób zrównoważony. Ustalenia i rekomendacje wskazują przewidywane lub pożądane działania w dziedzinie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej, ujmując najważniejsze potrzeby w zakresie: planowania wielofunkcyjnych przestrzeni, zapewnienia terenów dla prowadzenia aktywności gospodarczej, określenia stref inwestycyjnych oraz wykluczonych z aktywności gospodarczej, utrzymania terenów rolnych i leśnych objętych ochroną, ochrony krajobrazu kulturowego. Zidentyfikowane ustalenia i rekomendacje sygnalizują działania niezbędne lub pożądane do realizacji strategii. Należy jednak pamiętać, że ich zakres będzie ustalany indywidualnie, w zależności od charakteru gmin, wizji rozwoju czy też zapisów dokumentów planistycznych.

Dla modelu opracowane zostały wynikające z niego ustalenia i rekomendacje w stosunku do wyznaczonych stref i obszarów. Sformułowane wskazania dzięki swojej powszechności obowiązywania, mają za zadanie kształtować w przyszłości zrównoważony ład przestrzenny obszaru funkcjonalnego. Należy również zaznaczyć, iż jako uwarunkowanie zewnętrzne w kształtowaniu wniosków wzięto pod uwagę ustalenia i rekomendacje modeli na poziomie kraju i województwa, wyznaczone w odpowiednich dokumentach strategicznych, wyznaczone w nich OSI oraz rezerwy terenu potrzebne na realizację inwestycji. Mając na uwadze elementy sieciowe i obszary tworzące strukturę funkcjonalno-przestrzenną określa się ustalenia i rekomendacje dotyczące lokalnych polityk przestrzennych.

Tabela 3 – Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania polityki przestrzennej

W zakresie kształtowania elementów sieci osadniczej i rozwoju funkcji społeczno-gospodarczych:
1. Dla zachowania terenów cennych przyrodniczo i terenów rolnych sugeruje się ich ochronę przed postępującą degradacją oraz minimalizowania negatywnych skutków ekonomicznych związanych z postępującymi procesami suburbanizacji m.in. poprzez: – ograniczanie nowych terenów zabudowy poza istniejącymi lub w ich najbliższym sąsiedztwie, tak aby tworzyć zabudowę zwartą w całym obszarze funkcjonalnym, – zachowanie dotychczasowych terenów cennych przyrodniczo i terenów rolnych, – eliminację potencjalnych konfliktów przestrzennych poprzez kształtowanie prawidłowych relacji pomiędzy terenami zabudowanymi a niezabudowanymi. 2. Należy wzmacniać ośrodki powiatowe i gminne jako obszary koncentracji funkcji społeczno-gospodarczych w regionie. 3. Za główne elementy składowe dla wzmożonego rozwoju funkcji społeczno-gospodarczych w przestrzeni uznaje się wyznaczone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego tereny przeznaczone na ten cel.

4. Należy zadbać, o planowanie lokalizacji terenów aktywności gospodarczej w obszarach z istniejącym lub zaplanowanym pełnym uzbrojeniem terenów inwestycyjnych umożliwiających osiąganie wysokich standardów zagospodarowania
5. Najistotniejsze strefy rozwoju gospodarczego wskazane jako atrakcyjne inwestycyjnie dla rozwoju przedsiębiorczości pozarolniczej zidentyfikowano na terenach podmiejskich i w ośrodkach gminnych posiadających dostęp do głównych powiązań transportowych;
6. Podczas planowania terenów mieszkaniowych, usługowych i innych należy zapewnić ochronę przestrzeni otwartych, dając jednocześnie możliwość tworzenia nowych przestrzeni publicznych (zieleńców, parków, placów zabaw, pasaży handlowych, terenów sportowo-rekreacyjnych itp.) przy zachowaniu historycznych założeń, układów urbanistycznych i przestrzeni publicznych;
7. Podczas planowania struktury sieci osadniczej należy zadbać o uwzględnienie historycznego znaczenia funkcjonalnego poszczególnych terytoriów.
8. Podczas planowania stref aktywności uciążliwych dla społeczeństwa lub środowiska należy zwrócić szczególną uwagę na odpowiednie oddalenie planowanych inwestycji od stref sieci osadniczej oraz przyrodniczej.

W zakresie kształtowania elementów sieci infrastrukturalnej, w tym transportowej i energetycznej:

1. Najważniejsze zamierzenia inwestycyjne wpływające na poprawę funkcjonowania układu sieci energetycznej związane są z poprawą dostępności i stabilności zaopatrzenia w energię z wykorzystaniem źródeł odnawialnych.
2. Lokalizacja inwestycji w zakresie rozwoju zielonej energii powinna być uzależniona od warunków naturalnych dających możliwość efektywnej realizacji inwestycji.
3. W celu poprawy jakości powiązań transportowych oraz poprawy sprawności i bezpieczeństwa ruchu wskazuje się wyznaczenie terenowych niezbędnych do realizacji kluczowych w tym zakresie zamierzeń inwestycyjnych.
4. Inwestycje w zakresie kształtowania elementów sieci transportowej powinny być realizowane zgodnie z zasadami zrównoważonej mobilności, a tym samym poszanowaniem terenów cennych pod kątem ekologicznym.
5. Realizacja przedsięwzięć infrastrukturalnych nie powinna naruszać równowagi w systemie sieci osadniczej ani powodować znaczących uciążliwości dla mieszkańców obszaru.
6. Dla zapewnienia dostępności dla mieszkańców, ośrodków obsługi skupiających funkcje społeczno-gospodarcze, usługowe, edukacyjne i zdrowotne oraz w celu zwiększenia mobilności mieszkańców lokalne polityki przestrzenne powinny uwzględniać przywrócenie i usprawnienie powiązań komunikacyjnych miejscowości wiejskich z ośrodkami gminnymi i powiatowymi.

W zakresie kształtowania elementów sieci przyrodniczej i ekologicznej:

1. Ograniczenie presji inwestycyjnej na obszarach o szczególnym znaczeniu dla zachowania zasobów przyrodniczych.
2. W celu ochrony walorów sieci przyrodniczej i ekologicznej wskazane jest minimalizowanie negatywnego oddziaływania na krajobraz obiektów kubaturowych poprzez ograniczenie zajmowanej przez nie powierzchni oraz wysokości obiektów.

3. Walory przyrodnicze obszaru powinny mieć znaczenie nadrzędne w procesie planowania inwestycji i rozwoju obszaru funkcjonalnego.
4. Należy wykorzystać sieć przyrodniczą i ekologiczną jako podstawę rozbudowy atrakcyjnej oferty turystycznej.
5. Systemy Przyrodnicze Gmin powinny być ze sobą spójne i uwzględniać najważniejsze elementy regionalnej sieci ekologicznej.
6. W procesie zagospodarowania obszarów cennych przyrodniczo należy: utrzymywać przestrzenie wolne od zabudowy, zapewnić odpowiednie rozwiązania przestrzenne umożliwiające migrację zwierząt oraz kształtować spójne, połączone obszary przyrodnicze/
7. Należy uwzględnić zwiększanie ciągłości leśnych korytarzy ekologicznych poprzez zalesienia jednocześnie zapewniając możliwość przeznaczania lasów na cele rekreacyjne, z uwzględnieniem utrzymania funkcji ekologicznej.
8. Bezwzględną ochronę uregulowanych obszarów cennych przyrodniczo (np. obszarów Natura 2000).

Źródło: opracowanie własne.

9. Spójność z celami polityki europejskiej, krajowej i regionalnej

Wskazane w niniejszym rozdziale dokumenty strategiczne i wykonawcze stanowią warunki brzegowe dla Strategii Rozwoju Ponadlokalnego OF, która została przygotowana w pełnej zgodności z tymi dokumentami. Działania określone w Strategii odpowiadają równocześnie na wyzwania europejskie i krajowe zidentyfikowane w obszarach wsparcia współfinansowanych z Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych. Mając na uwadze rozpoczynającą się nową perspektywę finansową UE na lata 2021 – 2027 dołożono wszelkich starań, aby strategia spełniała również wszystkie wymagania stawiane przez akty prawne wyższego szczebla.

Rysunek 7 – Zgodność Strategii Ponadlokalnej OF z dokumentami nadrzędnymi

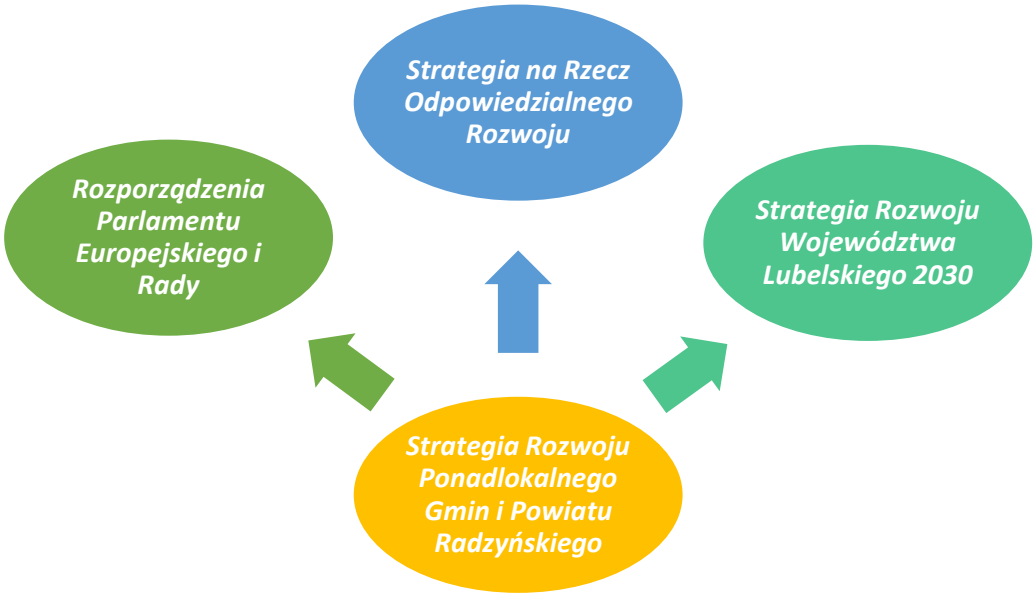

Źródło: opracowanie własne.

Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady

Komisja Europejska w projektach Rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady przedstawiła zakres nowej Polityki Spójności na lata 2021-2027. Pakiet rozporządzeń obejmuje przede wszystkim: Rozporządzenie ogólne, Rozporządzenie w zakresie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Rozporządzenie w zakresie Europejskiego Funduszu Społecznego. Jednym z elementów ww. dokumentów jest przedstawienie podstawowych założeń i Celów Tematycznych dla Polityki Spójności oraz proponowanych zasad funkcjonowania programów operacyjnych w perspektywie 2021–2027. Jednym z istotniejszych dla OF jest Cel Tematyczny nr 5 – Europa bliżej obywateli dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich, wiejskich i przybrzeżnych w ramach inicjatyw lokalnych w całej UE, który jest podstawą ustanowienia Instrumentów Terytorialnych w perspektywie 2021 – 2027. Należy jednak zaznaczyć, że zaplanowane w ramach strategii działania wpisują się również w pozostałe Cele Polityki Spójności.

Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, jako najważniejszy dokument krajowy wskazuje, że zrównoważony rozwój społeczny i regionalny to rozwój skierowany na terytorialną różnorodność oraz jej atuty, a jednocześnie dbający o zapewnienie całemu społeczeństwu wysokiej jakości życia. Strategia określa podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, regionalnym i przestrzennym w perspektywie roku 2020 i 2030. SOR przedstawia nowy model rozwoju – rozwój odpowiedzialny oraz społecznie i terytorialnie zrównoważony. Niniejszy dokument został opracowany w pełnej zgodności z powyższymi zasadami. W szczególności jest to widoczne w obszarze Rozwój Zrównoważony Terytorialnie. Oznaczający rozwój wszystkich terytoriów przez wzmacnianie ich potencjałów endogenicznych i czynników rozwoju oraz likwidację barier i włączenie w procesy rozwojowe regionów zmagających się z trudnościami o charakterze restrukturyzacyjnym i adaptacyjnym obszarów wiejskich wraz z ich lokalnymi ośrodkami miejskimi oraz średnich miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze. Oznacza to m.in. prowadzenie skutecznej polityki regionalnej dostosowanej do specyfiki danego terytorium i obejmującej działania służące aktywizacji gospodarczej, rozwojowi lokalnych rynków pracy i mobilizacji zawodowej mieszkańców, czy poprawie dostępu do usług publicznych z wykorzystaniem potencjałów lokalnych i na poziomie gospodarek, jak również własnych zasobów. Inicjatywa opracowania wspólnej strategii rozwoju jednostek samorządu terytorialnego, które zostały zidentyfikowane w SOR jako tracące funkcje społeczno-gospodarcze i zagrożone trwałą marginalizacją doskonale wpisuje się zatem w krajową politykę rozwoju regionalnego.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030, przyjęta przez Sejmik Województwa Lubelskiego Uchwałą nr/XXIV/406/2021 z dnia 29 marca 2021 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku jest najistotniejszym dokumentem poziomu regionalnego mającym bezpośredni wpływ na zapisy Strategii Rozwoju Ponadlokalnego. Zgodność dokumentów w zakresie sposobu uwzględnienia ustaleń

i rekomendacji dot. kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w województwie określonych w strategii rozwoju województwa jest wymaganiem ustawowym. Należy jednak zaznaczyć, że niniejszy dokument wpisuje się także w poszczególne cele strategiczne operacyjne SRWL. W szczególności są to CS2: Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych, CS3: Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu oraz CS4: Wzmacnianie kapitału społecznego. W Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego przyjęto model rozwoju stymulowany strategicznymi wyborami jako: zrównoważony, integrujący zasoby i potencjały, ukierunkowany na wysoką jakość życia. Aby realizować kierunki założone w Strategii Rozwoju Województwa zastosowano wymiar terytorialny poprzez skoncentrowanie działań na wykorzystaniu potencjałów rozwojowych na określonym obszarze, tzw. obszarze strategicznej interwencji. W Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego przyjęto model rozwoju stymulowany strategicznymi wyborami jako: zrównoważony, integrujący zasoby i potencjały, ukierunkowany na wysoką jakość życia. Aby realizować kierunki założone w Strategii Rozwoju Województwa zastosowano wymiar terytorialny poprzez skoncentrowanie działań na wykorzystaniu potencjałów rozwojowych na określonym obszarze, tzw. obszarze strategicznej interwencji. Wszystkie gminy współodpowiedzialne za realizację postanowień niniejszego dokumentu zostały wskazane jako część poszczególnych OSI regionalnych.

10. System realizacji strategii i dokumenty wykonawcze

Realizacja postanowień Strategii Rozwoju Ponadlokalnego będzie procesem ciągłym, wymagającym monitoringu postępujących w otoczeniu zmian o charakterze prawnym, gospodarczym i politycznym. Niezbędne będzie również dostosowywanie się członków niniejszego partnerstwa do konkretnych uwarunkowań, sytuacji oraz problemów mogących pojawić się na etapie wdrażania. Proces ten wymaga zaangażowania i współpracy wszystkich jednostek samorządu terytorialnego oraz lokalnych interesariuszy zaangażowanych w realizację strategii. Gwarantem sukcesu jest tutaj współpraca oparta na partnerskich relacjach, zgodnych z wypracowanymi zasadami. Samorządy, mieszkańcy, przedsiębiorcy i organizacje pozarządowe są jednocześnie adresatami celów strategicznych i przypisanych im priorytetów działania, jak również istotnym partnerem w ich realizacji. Dlatego też niezbędne jest wskazanie najważniejszych elementów składających się na system realizacji strategii, w tym również dokumentów wykonawczych.

10.1. Podmioty zaangażowane we wdrażanie strategii

Porozumienie w sprawie opracowania i wdrażania Ponadlokalnej Strategii Rozwoju dla obszaru funkcjonalnego obejmującego: Miasto Radzyń Podlaski, Powiat Radzyń Podlaski, Gminę Radzyń Podlaski, Gminę Borki, Gminę Ulan Majorat, Gminę Komarówka Podlaska, Gminę Wohyń, Gminę Czemierniki na lata 2021 – 2027 z perspektywą do 2035 roku jest wyrazem woli współpracy gmin i powiatu podjętym w ramach oddolnej inicjatywy samorządów. Wszystkie jednostki samorządu terytorialnego są zatem solidarnie odpowiedzialne za realizację postanowień niniejszego dokumentu. Na Lidera w zakresie opracowania i wdrażania Strategii Rozwoju Ponadlokalnego dla obszaru funkcjonalnego wyznaczono Miasto Radzyń Podlaski. Dlatego też, to właśnie po stronie tej jednostki znajdują

się szczególne uprawnienia i obowiązki w zakresie kształtowania partnerstwa i jego działań związanych z wdrażaniem wspólnego dokumentu strategicznego. Należy wśród nich wymienić między innymi:

- powołanie i organizacja prac Komitetu Sterującego Strategii OF, w tym przygotowanie protokołów z posiedzeń,
- prowadzenie monitoringu postanowień strategii, w tym opracowanie corocznych raportów monitoringowych z udziałem wszystkich Partnerów,
- reprezentacji partnerstwa w kontaktach z zewnętrznymi instytucjami w zakresie realizacji Strategii ponadlokalnej.

Komitet Sterujący Strategii OF będzie organem składającym się z włodarzy wszystkich jednostek samorządu terytorialnego wchodzących w skład partnerstwa. Podczas cyklicznych spotkań (minimum 2 razy w roku) omawiane będą wszelkie kwestie związane z wdrażaniem strategii. Głównym zadaniem komitetu będzie monitoring realizacji jej postanowień oraz wyznaczanie kierunków rozwoju Obszaru Funkcjonalnego. Kompetencją Komitetu Sterującego będzie także powoływanie grup roboczych ds. realizacji przedsięwzięć wynikających ze Strategii Ponadlokalnej.

Rysunek 8 – Podmioty zaangażowane we wdrażanie strategii ponadlokalnej

Źródło: Opracowanie własne.

Grupy robocze będą wprost odpowiedzialne za realizację wszelkich działań związanych z realizacją projektów wynikających ze Strategii Ponadlokalnej. W celu zapewnienia sprawnej współpracy pomiędzy partnerami będą one powoływane już na etapie przegotowania projektów. Grupy robocze powinny być złożone z pracowników bezpośrednio zaangażowanych w przygotowanie wniosku aplikacyjnego danego przedsięwzięcia oraz następnie jego realizację. Spośród pracowników JST zaangażowanych w realizację poszczególnych projektów, każdorazowo wyznaczony będzie Kierownik Projektu. Członkowie grup roboczych będą mieli za zadanie przede wszystkim:

- sprawne przygotowanie i realizację projektów strategicznych,

- monitorowanie postępu wskaźników realizacji przedsięwzięć,
- informowanie Komitetu Sterującego o postępach prac, zidentyfikowanych ryzykach oraz napotkanych problemach we wdrażaniu Strategii.

Dodatkowo, sugerowane jest powołanie tzw. Koordynatorów JST. Będą to osoby do stałych, roboczych kontaktów w sprawach związanych z realizacją zadań związanych z obszarem funkcjonalnym. Koordynatorzy JST mogą również brać udział w posiedzeniach Komitetu Sterującego i Grupach roboczych do spraw projektów. Dozwolone jest również łączenie funkcji Koordynatora JST z funkcją Kierownika projektu.

Ponadto w proces wdrażania Strategii Ponadlokalnej w sposób pośredni lub bezpośredni zaangażowani będą lokalni interesariusze. Mieszkańcy obszaru funkcjonalnego, przedsiębiorcy i organizacje pozarządowe byli zaangażowani w proces tworzenia strategii, ale mogą być zarówno realizatorami jak i odbiorcami działań wdrożeniowych zaplanowanych w dokumencie strategicznym.

10.2. Narzędzia wdrażania strategii i dokumenty wykonawcze

Dobór instrumentów realizacyjnych opiera się na ocenie potrzeb i problemów dokonanej na podstawie diagnozy stanu wyjściowego oraz oceny efektywności i skuteczności dotychczasowych działań podejmowanych przez poszczególne JST. Zaplanowane przedsięwzięcia realizacyjne są ukierunkowane na usuwanie zidentyfikowanych na etapie diagnostycznym niedoborów lub barier hamujących zrównoważony rozwój terytorialny. Wskazanie konkretnych mechanizmów wdrażania strategii jest ważne. To właśnie dzięki nim realizacja zaplanowanej interwencji przez wszystkie podmioty może przebiegać spójnie, tworząc efekt synergii.

Dlatego też, wyznaczono dwa poziomy w systemie realizacji przedsięwzięć, odpowiadające założeniom wizji oraz zaprojektowanych celów strategicznych i operacyjnych. Poziom pierwszy ma charakter ponadlokalny, planistyczny i strategiczny. Odnosi się wprost do postanowień niniejszego dokumentu. Jednocześnie zawiera zbiór przedsięwzięć wspólnych dla kilku Partnerów. Na poziomie ponadlokalnym będą to m.in. projekty partnerskie, czy też wiązki projektów finansowane z różnych źródeł, w tym szczególnie z wykorzystaniem środków UE. Poprzez projekt partnerski rozumie się przedsięwzięcia podejmowane przez kilka JST, realizowane na rzecz mieszkańców obszaru funkcjonalnego, wykraczające zasięgiem oddziaływania poza teren jednej gminy. Wiązki projektów to zbiór działań realizowanych jednocześnie przez różne JST, w tym samym obszarze tematycznym, prowadzący do osiągnięcia wspólnych celów.

Drugi poziom realizacji postanowień porozumienia ma charakter wdrożeniowy. Dotyczy zatem opracowania dokumentów wykonawczych do Strategii Ponadlokalnej. Będą to Programy Rozwoju poszczególnych gmin wchodzących w skład Partnerstwa oraz mająca szczególny charakter Strategia ZIT MOF Radzynia Podlaskiego, która dotyczy wyłącznie obszaru wskazanego jako OSI regionalne w SRWL 2030. Formułując wytyczne w zakresie dokumentów wykonawczych należy zaznaczyć, że Strategia ZIT spełnia wszelkie wymagania Umowy Partnerstwa oraz tzw. „ustawy wdrożeniowej" zarówno w zakresie formalnym jak i merytorycznym. Natomiast Gminne Programy Rozwoju zawierają krótką charakterystykę

poszczególnych gmin, z uwzględnieniem ich przewag konkurencyjnych oraz listę przedsięwzięć o charakterze indywidualnym, które wpisują się w cele i priorytety rozwojowe strategii ponadlokalnej. Dokumenty wdrożeniowe powstały równolegle do Strategii Rozwoju Ponadlokalnego i są z nią w pełni zgodne, uszczegóławiając jednocześnie założone celce strategiczne i operacyjne. Tak opracowany system dokumentów o charakterze strategicznym, stanowił będzie podstawę do ubiegania się o środki zewnętrzne przy realizacji projektów zarówno partnerskich jak i indywidualnych prowadzących do zrównoważonego rozwoju całego obszaru objętego strategią. Możliwe jest także opracowywanie przez poszczególne JST dokumentów o charakterze sektorowym. Wymienić wśród nich należy m. in. Gminne Programy Rewitalizacji, Plany Gospodarki Niskoemisyjnej, Strategie Rozwoju Elektromobilności. Należy pamiętać, że dokumenty o charakterze wdrożeniowym powinny: zostać opracowane zgodnie z wytycznymi/przepisami zawartymi w dokumentach i aktach prawnych szczebla regionalnego i krajowego oraz być w pełni zgodne z postanowieniami Strategii Ponadlokalnej OF.

Rysunek 9 – Schemat wdrażania strategii ponadlokalnej

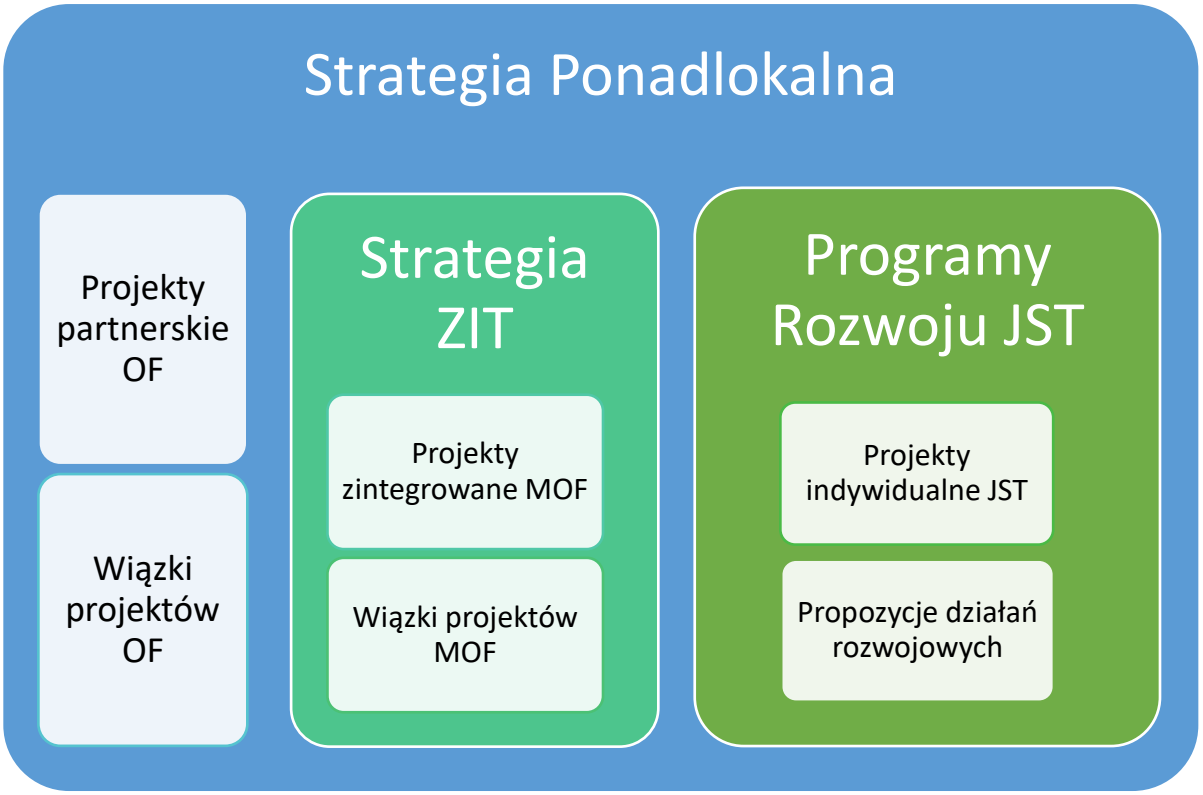

Źródło: opracowanie własne.

Szczególną rolę w procesie wdrażania postanowień Strategii Rozwoju Ponadlokalnego OF będą miały instrumenty realizacyjne, które znajdą zastosowanie na poziomie regionalnym. Zgodnie z zapisami projektu programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 przewiduje się możliwość wykorzystania trzech form instrumentów terytorialnych:

- Zintegrowane Inwestycje Terytorialne Miejskich Obszarów Funkcjonalnych (OSI wyznaczone w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku);

- Inny Instrument Terytorialny dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją (OSI wyznaczone w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030);
- Inny Instrument Terytorialny dotyczący rewitalizacji obszarów miejskich i wiejskich (obszar ustalony na podstawie Gminnych Programów Rewitalizacji).

Beneficjentami poszczególnych instrumentów będą wybrane JST wchodzące w skład partnerstwa opracowującego Strategię Rozwoju Ponadlokalnego. Zintegrowane Inwestycje Terytorialne zostaną przeznaczone dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Radzynia Podlaskiego, w którego skład wchodzą: Miasto Radzyń Podlaski, Gmina Radzyń Podlaski, Gmina Borki. Partnerem w ramach ZIT MOF będzie również Powiat Radzyński. Z Innego Instrumentu Terytorialnego dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją będą mogły skorzystać pozostałe gminy dla których opracowano niniejszy dokument tj. Borki, Czemierniki, Komarówka Podlaska, Ulan-Majorat i Wohyń. Trzeci z instrumentów terytorialnych przeznaczony jest dla gmin posiadających Gminne Programy Rewitalizacji.

W celu realizacji Instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych przygotowano dokument wdrożeniowy do Strategii Ponadlokalnej w postaci Strategii ZIT MOF. JST przygotowujące niniejszy dokument zdecydowały się również na zawarcie stosownego porozumienia o powołaniu Związku ZIT w trybie art. 74 ustawy o samorządzie gminnym. Instrument ZIT będzie jednym z narzędzi wdrożeniowych dla Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Gmin i Powiatu Radzyńskiego. Takie rozwiązanie pozwoli na uniknięcie problemów natury formalno-organizacyjnej związanych z podejmowaniem decyzji w zakresie ZIT, a jednocześnie zapewni całkowitą spójność pomiędzy dokumentami.

10.3. Monitoring i ewaluacja

Monitoring i ewaluacja strategii to procesy nadzorcze, które są niezbędne do prawidłowej i skutecznej realizacji postanowień dokumentu strategicznego. Monitorowanie strategii powinno następować poprzez ocenę realizacji wskazanych w niej instrumentów i działań. Podmiotem odpowiedzialnym za koordynację procesu monitorowania jest Miasto Radzyń Podlaski jako Lider Porozumienia Gmin OF. Jednocześnie należy wskazać pełną współodpowiedzialność pozostałych JST za niniejszy proces. Wszystkie jednostki realizujące działania wynikające ze Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Gmin i Powiatu Radzyńskiego zobowiązane są do gromadzenia danych dotyczących wskaźników monitoringu strategii oraz wskaźników produktu i rezultatu określonych dla poszczególnych projektów. Partnerzy mają również obowiązek sprawnego i regularnego przekazywania niniejszych informacji do Lidera, który w terminie 3 miesięcy od zakończenia każdego roku kalendarzowego przygotowuje raport z postępów realizacji Strategii. Ocena postępów we wdrażaniu Strategii dokonywana w cyklu rocznym będzie bazowała na: wskaźnikach statystycznych BDL GUS, danych dostępnych w bazach publicznych tj. KRS, CEIDG, CEPIK, danych pozyskanych od realizatorów projektów strategicznych. Raport będzie również przekazywany do wiadomości wszystkich Partnerów Porozumienia OF.

Nieskomplikowany proces ciągłego monitoringu postanowień strategii będzie gwarantem skutecznej oceny realizowanych działań zarówno pod kątem osiągania zakładanych wskaźników jak i efektywnego wydatkowania środków publicznych

przeznaczonych na działania strategiczne. Należy również zaznaczyć, że projekty realizowane w ramach niniejszej strategii z udziałem środków zewnętrznych, będą podlegać monitoringowi instytucji nadrzędnych zgodnie z umową o dofinansowanie i wytycznymi w ramach poszczególnych programów operacyjnych.

Jeżeli chodzi o procesy ewaluacyjne dedykowane strategiom ponadlokalnym, ustawodawca określił obowiązek realizacji uprzedniej ewaluacji trafności, przewidywanej skuteczności i efektywności realizacji (ewaluacja ex-ante). Ewaluację taką należy przygotować przed formalnym przyjęciem dokumentu. Bardzo dobrym rozwiązaniem jest włączenie ewaluatorów w prace nad strategią, wówczas ewaluacja jest bardziej skuteczna. Zaproponowane na tym etapie wnioski ewaluacyjne należy przewidzieć do rozpatrzenia jako cenne spostrzeżenia ekspertów mogące znacząco poprawić jakość zaplanowanej interwencji.

Rysunek 10 – Schemat procesów monitoringu i ewaluacji strategii

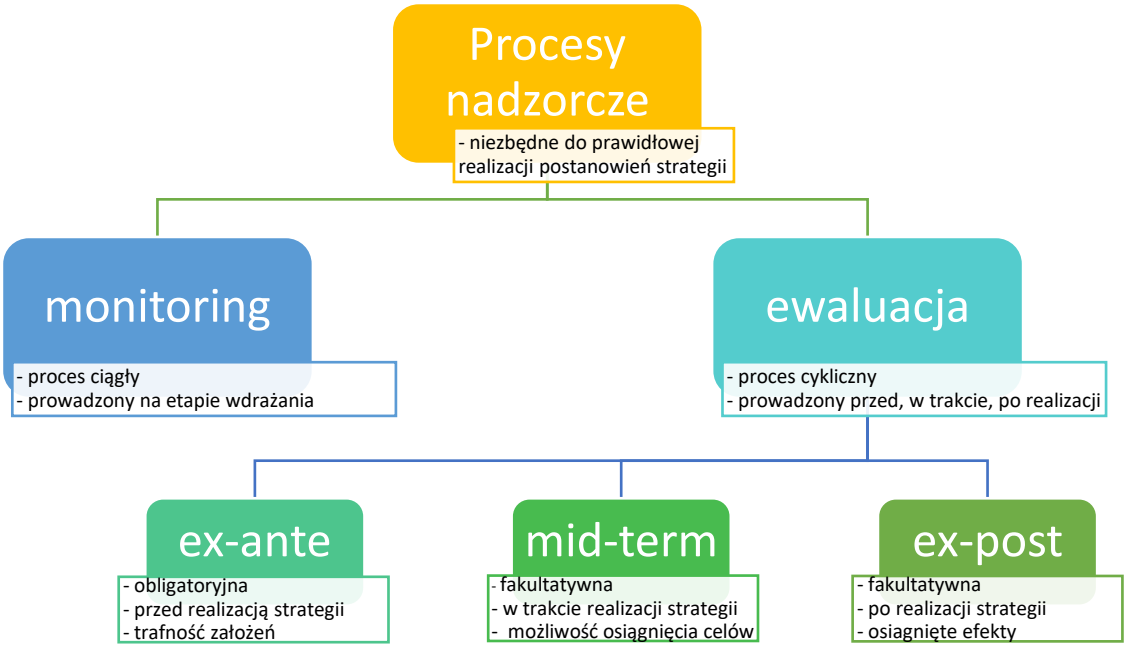

Źródło: opracowanie własne.

Ewaluacja ex-ante jest próbą znalezienia odpowiedzi na pytanie, czy działania planowane w ramach strategii przyniosą zakładane efekty przy użyciu dedykowanych im instrumentów i zasobów. Ocena ta ma posłużyć poprawie jakości planowanej do uruchomienia interwencji. Przedmiotem oceny ex-ante jest kilka elementów strategii. Po pierwsze, weryfikuje się: kompletność, poprawność, adekwatność, trafność i ewentualnie aktualność wniosków wynikających z diagnozy. Po drugie, ewaluacja ta ocenia, czy cele są dobrze wyznaczone i możliwe do osiągnięcia wskutek realizacji zaplanowanych działań oraz czy te działania są możliwe do zrealizowania przy wykorzystaniu dostępnych zasobów. Innymi słowy, na tym etapie zostają ocenione powiązania między diagnozą (obserwacje dotyczące deficytów lub potencjałów) a działaniami, w tym alokowanymi zasobami i celami. Tej części ewaluacji powinno towarzyszyć oszacowanie przewidywanego wpływu realizacji celów na

sferę rozwoju lokalnego, której one dotyczą. Trzecim przedmiotem oceny ewaluacji ex-ante jest weryfikacja jej założeń wobec zapisów dokumentów wyższego rzędu.

Przeprowadzona po przygotowaniu projektu niniejszej strategii ewaluacja ex-ante, została zrealizowana z uwzględnieniem najważniejszych zasad i dobrych praktyk związanych z opracowaniem tego typu procesów. Raport ewaluacyjny stanowi odrębny dokument, będący załącznikiem do Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Gmin i Powiatu Radzyńskiego.

W procesie realizacji postanowień Strategii Ponadlokalnej zasadne jest również zaplanowanie ewaluacji strategii w połowie (mid-term) oraz na koniec okresu realizacji (ex-post). Proces ewaluacji pozwoli na określenie stopnia realizacji postanowień strategii. Badania te mają charakter fakultatywny i mogą zostać przeprowadzone również przez podmiot zewnętrzny.

Ewaluacja mid-term jest prowadzona w celu diagnozy stopnia, w jakim udało się osiągnąć zakładane wskaźniki rezultatu w połowie realizacji Strategii (tj. po roku 2024). Badania ewaluacyjne ma za zadanie dostarczyć cenne wnioski, pozwalające na określenie prawdopodobieństwa osiągnięcia wskaźników strategicznych, mając na uwadze dotychczas podjęte działania i zrealizowane projekty. Dzięki przeprowadzonym analizom można zidentyfikować obszary wymagające usprawnień, po czym podjąć aktywność w celu ich wdrożenia. Badanie ewaluacyjne mid-term pozwala więc zwiększyć skuteczność i efektywność interwencji, uwzględniając zmieniający się kontekst społeczny oraz instytucjonalny. Może być również wykorzystane jako przesłanka do aktualizacji zapisów Strategii.

Ewaluacja ex-post jest społeczno-ekonomicznym badaniem oceniającym znaczenie przeprowadzonej interwencji w zakresie realizacji potrzeb, na które miała odpowiadać, jak również oceniającym jej niezamierzone efekty. W ramach tego typu badania, należy dokonać całościowej oceny interwencji, dlatego też ewaluację ex-post często określa się mianem ewaluacji podsumowującej. Specyfika ewaluacji ex-post polega na tym, że w badaniu uwzględnione zostają realne efekty wprowadzonych interwencji. Poprzez porównanie tego, co powinno zostać osiągnięte dzięki określonym działaniom z tym, co faktycznie osiągnięto, możliwa jest odpowiedź na pytanie: czy cele interwencji zostały zrealizowane, a jeżeli tak, to w jakim stopniu. Weryfikowana jest tym samym przyjęta na etapie programowania wizja Obszaru Funkcjonalnego.

11. Ramy finansowe i źródła finansowania

Działania określone w Strategii Rozwoju Ponadlokalnego są poparte możliwościami i chęcią ich realizacji przez poszczególne JST również w kontekście zapewnienia ich finansowania. Szczególnie istotna jest różnorodność potencjalnych źródeł finansowania. Do realizacji zaplanowanych działań zostaną wykorzystane środki własne JST, środki krajowe w formie dedykowanych funduszy i programów, fundusze unijne i inne zagraniczne oraz środki prywatne, kredyty bankowe i pożyczki. Wyznaczenie ram finansowych jest niezbędne do oceny możliwości realizacji strategii. Należy również zaznaczyć, iż realizacja przedsięwzięć strategicznych może mieć także różnorodne formy finansowania przedsięwzięć. Perspektywa finansowa UE 2021-2027 daje możliwość wykorzystania zarówno instrumentów finansowych

jak i dotacji oraz subwencji bezzwrotnych. Istnieje również możliwość wykorzystania finansowania w formie partnerstwa publiczno-prywatnego.

Rysunek 11 – Układ Programów poziomu krajowego

Źródło: https://www.funduszeeuropejskie.gov.pl, Ministerstwo Funduszy i Polityki Rozwoju.

W chwili obecnej, na poziomie krajowym trwają prace nad układem programów polityki spójności. Prezentowany powyżej wykaz stanowi potencjalne źródła finansowania części przedsięwzięć zaplanowanych do realizacji w ramach niniejszej strategii. Szczególnie istotne dla Obszaru Funkcjonalnego mogą być następujące programy:

- Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS) – następca Programu Infrastruktura i Środowisko. Program przyczyni się do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska oraz przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. FEnIKS wesprze również inwestycje transportowe oraz dofinansuje ochronę zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Planowany budżet to: ponad 25 mld euro.
- Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki (FENG) – program jest kontynuacją dwóch wcześniejszych programów: Innowacyjna Gospodarka 2007-2013 (POIG) oraz Inteligentny Rozwój 2014-2020 (POIR). FENG będzie wspierał realizację projektów badawczo-rozwojowych, innowacyjnych oraz zwiększających konkurencyjność polskiej gospodarki. Z programu będą mogli skorzystać m.in. przedsiębiorcy, instytucje z sektora nauki, konsorcja przedsiębiorstw oraz instytucje otoczenia biznesu, ośrodki innowacji. Planowany budżet to ok 7,9 mld euro.
- Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 (FERS) - następca Programu Wiedza Edukacja Rozwój (POWER). Główne obszary działania FERS to: praca, edukacja, zdrowie oraz dostępność. Program będzie wspierał projekty z zakresu: poprawy sytuacji osób na rynku pracy, zwiększenia dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami, zapewnienia opieki nad dziećmi, podnoszenia jakości

edukacji i rozwoju kompetencji, integracji społecznej, rozwoju usług społecznych i ekonomii społecznej oraz ochrony zdrowia.

- Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy (FERC) - jest następcą programu Polska Cyfrowa (POPC), który w latach 2014-2020 wspierał cyfryzację w Polsce. FERC będzie koncentrował się przede wszystkim na: zwiększeniu dostępu do ultraszybkiego internetu szerokopasmowego, udostępnieniu zaawansowanych e-usług, zapewnieniu cyberbezpieczeństwa, rozwoju gospodarki opartej na danych, wykorzystującej najnowsze technologie cyfrowe, wsparciu rozwoju zaawansowanych kompetencji cyfrowych, w tym również w obszarze cyberbezpieczeństwa dla jednostek samorządu terytorialnego (JST) i przedsiębiorców. Planowany budżet FERC to ok. 2 mld euro.
- Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej (FEPW) – nowy program dla makroregionu Polski Wschodniej będzie koncentrował się na czterech głównych obszarach: wzmocnienie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, energia i ochrona klimatu, spójna sieć transportowa i zwiększenie dostępności transportowej oraz aktywizacja kapitału społecznego, rozwój turystyki i usługi uzdrowiskowe. Województwa objęte wsparciem: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie, województwo mazowieckie bez Warszawy i dziewięciu otaczających ją powiatów. W puli FEPW jest ok. 2,5 mld euro.
- Fundusz Sprawiedliwej Transformacji – 4,4 mld euro (pomoc w transformacji dla regionów górniczych: śląskiego, małopolskiego, dolnośląskiego, wielkopolskiego, łódzkiego i lubelskiego)
- Fundusze Europejskie dla Lubelskiego (FEL) – główne źródło finansowania Strategii Rozwoju Ponadlokalnego. Program będzie składał się z 10 osi tematycznych, w które wpisują się poszczególne cele niniejszej strategii. Planowany budżet programu to około: 2,3 mld euro.

Rysunek 12 – Układ celów strategicznych i operacyjnych Programu FEL 2021-2027

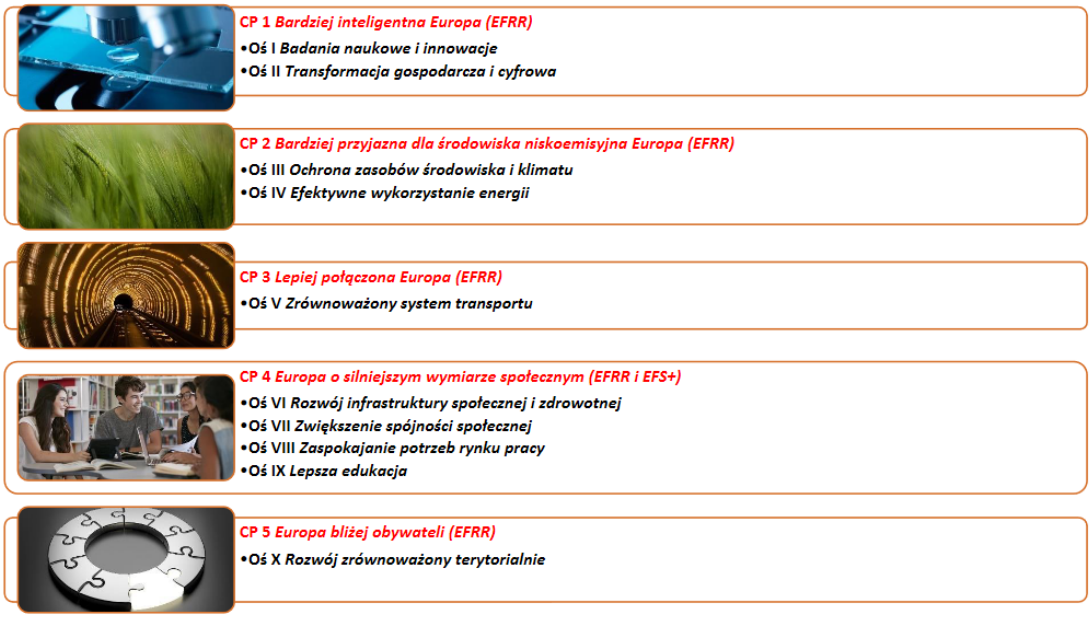

Źródło: https://www.rpo.lubelskie.pl

Nie należy zapominać również o innych zewnętrznych źródłach finansowania. Na podstawie ogłoszonego w maju 2020 r. Europejskiego Planu Odbudowy i jego filaru pn. Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności w Polsce został przygotowany Krajowy Plan Odbudowy (KPO), który będzie uzupełniał interwencje polityki spójności w okresie 2021-2027. Celem interwencji w ramach KPO będzie przede wszystkim odbudowa potencjału rozwojowego gospodarki utraconego w wyniku pandemii COVID-19. Przewiduje się, że w ramach KPO będą m.in. inwestycje związane z zieloną gospodarką, cyfryzacją, innowacyjnością gospodarki, zatrudnieniem, działalnością badawczo-rozwojową, sektorem ochrony zdrowia oraz projekty w obszarze transportu i energetyki. Ważnym źródłem finansowania dla OF mogą być również programy bezpośrednio zarządzane przez Komisję Europejską np. LIFE, Horyzont oraz międzynarodowe programy sieciowe (np. Interreg) i Mechanizm Finansowy EOG i Norweski Mechanizm Finansowy.

W związku z wyznaczeniem Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Radzynia Podlaskiego, w którego skład wchodzą Miasto Radzyń Podlaski, Gmina Radzyń Podlaski, Gmina Borki i Powiat Radzyńskie, istotnym źródłem finansowania dla ww. JST inwestycji będzie instrument Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. Będzie on realizowany w ramach programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027. Przewiduje się, że w ramach instrumentu terytorialnego realizowane będą projekty w trybie pozakonkursowym, które mają charakter zintegrowany.

Pozostałe Instrumenty Terytorialne w ramach programu FEL 2021-2027, które stanowić będą źródło finansowania przedsięwzięć wskazanych w niniejszej Strategii Rozwoju Ponadlokalnego to tzw. IIT (Inne Instrumenty Terytorialne) oraz rewitalizacja. Zgodnie z założeniami programu zostały one przeznaczone przede wszystkim dla JST znajdujących się na liście gmin zagrożonych trwałą marginalizacją.

Tabela 4 – Potencjalne źródła finansowania poszczególnych celów strategii OF

Cel strategiczny	**Szczęśliwi mieszkańcy**				**Atrakcyjna przestrzeń**				**Czyste środowisko**			
Cel operacyjny	**1.1**	**1.2**	**1.3**	**1.4**	**2.1**	**2.2**	**2.3**	**2.4**	**3.1**	**3.2**	**3.3**	**3.4**
FEL	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
FEnIKS							+	+	+	+	+	+
FENG		+			+							
FERS	+	+	+	+		+						
FERC			+	+								
FEPW		+			+		+	+	+	+	+	+
KPO	+	+			+			+	+	+		+
KE i sieciowe	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Źródło: opracowanie własne.

12. Partycypacja społeczna w procesie przygotowania strategii

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego dla OF obejmującego: Miasto Radzyń Podlaski, Borki, Czemierniki, Komarówka Podlaska, Radzyń Podlaski, Ulan-Majorat, Wohyń oraz powiat radzyński została opracowana w pełnej zgodności z zasadą z partycypacji społecznej. Na każdym etapie prac zagwarantowano udział partnerów społeczno-gospodarczych. Lokalne grupy interesariuszy składające się m.in. z przedstawicieli podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób ze specjalnymi potrzebami, równości płci i niedyskryminacji zostały włączone w prace nad przygotowaniem i będą włączone również w działania związane z wdrażaniem Strategii Ponadlokalnej. Takie podejście pozwala na wykorzystanie potencjału wszystkich zaangażowanych stron i jednocześnie buduje poczucie wspólnej odpowiedzialności władz samorządowych i mieszkańców za przygotowanie dokumentu, a następnie jego realizację.

Pierwszym etapem prac nad dokumentem były prekonsultacje społeczne przeprowadzone w formie ankiety mieszkańców wszystkich JST zaangażowanych w proces opracowania Strategii Ponadlokalnej. W procesie tym, wszyscy zainteresowani mogli się wypowiedzieć na temat stanu, problemów i kierunków rozwoju obszaru realizacji Strategii Ponadlokalnej. Wskazując silne i słabe strony obszaru oraz szanse i zagrożenia rozwojowe w realny sposób przedstawili swoje opinie, które na kolejnym etapie prac zostały wykorzystane w procesie przygotowania analizy SWOT. W ramach niniejszej ankiety, mieszkańcy mieli również możliwość wskazywania potrzeb i oczekiwań w zakresie kierunków rozwoju obszaru i realizacji projektów ponadlokalnych i komplementarnych. Prekonsultacje odbyły się w dniach 1-31 lipca 2021 r. i realizowane były w formie przyjmowania opinii w formie ankiety on-line i na piśmie. Informacja o prekonsultacjach i formularz on-line ankiety umieszczone zostały na stronach internetowych i profilach mediów społecznościowych poszczególnych JST.

Rysunek 13 – Zestawienie uczestników ankiety wg grup interesariuszy

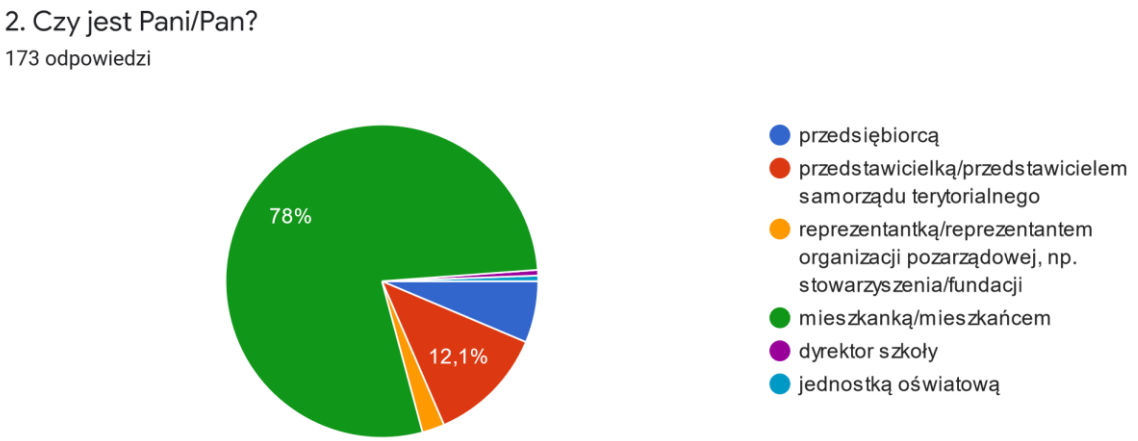

Źródło: opracowanie własne z wykorzystaniem narzędzia Formularze Google.

Do wypełnienia ankiety podeszło 173 osoby. Zdecydowanie największa liczba wypełniających ankietę zidentyfikowała się jako mieszkańcy obszaru funkcjonalnego. Była to grupa licząca 78% wszystkich wypełniających ankietę. Jednak wśród respondentów możemy odnotować również przedstawicieli: samorządu terytorialnego (12,1 %) oraz przedsiębiorców (6,4 %) i organizacji pozarządowych (2,3 %).

Respondenci mieli możliwość wskazania pięciu najbardziej oczekiwanych efektów realizacji strategii ponadlokalnej. Na podstawie rozkładu poszczególnych odpowiedzi wyraźnie widać, że mieszkańcy oczekują przede wszystkim przyciągnięcia nowych inwestorów oraz rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości. Kolejne elementy są związane z szeroko pojętą mobilnością i dotyczą m. in. budowy ścieżek rowerowych czy też budowy dróg i chodników. Istotne jest również przeciwdziałanie migracji ludności.

Rysunek 14 – Oczekiwane efekty współpracy ponadlokalnej

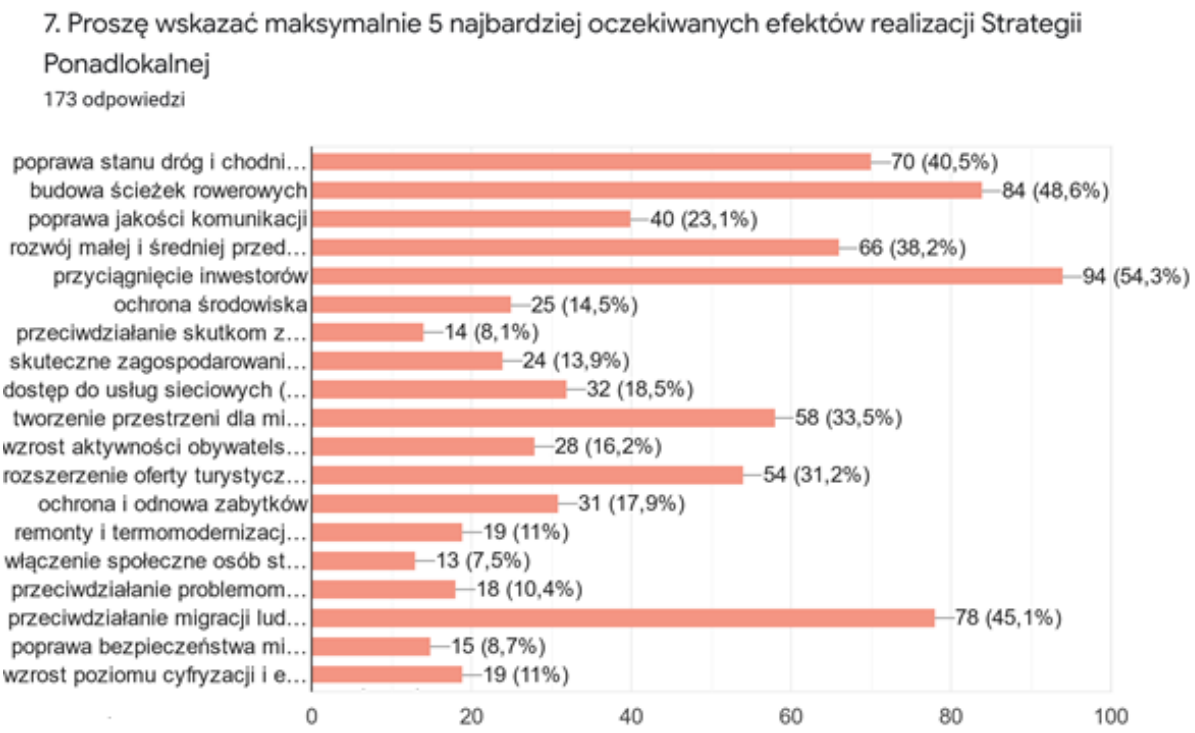

Źródło: opracowanie własne z wykorzystaniem narzędzia Formularze Google.

Kolejnym elementem udziału lokalnych interesariuszy w procesie przygotowania dokumentu strategicznego były dwa spotkania partycypacyjne na które zaproszono przedstawicieli urzędów gmin, jednostek organizacyjnych podległych gminom oraz zainteresowanych przedstawicieli rad gmin, sołtysów, organizacji pozarządowych. Podczas pierwszego spotkania o charakterze informacyjnym omówiono zasady opracowania strategii ponadlokalnych oraz pakiet projektów rozporządzeń Unii Europejskiej na lata 2021 – 2027 wraz z uwarunkowaniami i planami Komisji Europejskiej w zakresie wdrażania polityki spójności w przyszłej perspektywie finansowej, ze szczególnym uwzględnieniem terytorialnego wymiaru wsparcia. Dokonano także analizy dokumentów na poziomie

krajowym i regionalnym: projektu Umowy Partnerstwa i Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do roku 2030. Interesariusze mieli również możliwość przedstawienia swoich planów, oczekiwań i potrzeb w zakresie rozwoju obszaru funkcjonalnego. Drugi warsztat miał charakter roboczy i odnosił się do wypracowania ostatecznej wersji analizy SWOT, wypracowanie najważniejszych problemów obszaru, a także celów strategicznych i operacyjnych. Zwrócono również uwagę na kwestię kierunków działań oraz identyfikacji projektów pilotażowych odpowiadających zidentyfikowanym problemom.

Po opracowaniu ostatecznej wersji projektu Strategii Rozwoju Ponadlokalnego rozpoczął się proces konsultacji społecznych prowadzonych w trybie art. 6 ust. 3 ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Konsultacje prowadzono w szczególności z sąsiednimi gminami i ich związkami, lokalnymi partnerami społecznymi i gospodarczymi, mieszkańcami gmin oraz z właściwym dyrektorem regionalnego zarządu gospodarki wodnej Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie. Konsultacje stanowiły otwarty proces dialogu władz samorządowych z mieszkańcami i innymi interesariuszami, mający na celu podjęcie optymalnych decyzji w zakresie rozwoju obszaru funkcjonalnego. Zakres, termin i sposób organizacji procesu konsultacji został ogłoszony na stronach internetowych gmin przygotowujących projekt strategii rozwoju ponadlokalnego zgodnie z wewnętrznymi procedurami konsultacyjnymi.

Rysunek 15 – Udział lokalnych interesariuszy w przygotowaniu i realizacji Strategii Ponadlokalnej

Źródło: opracowanie własne.

Projekt Strategii Ponadlokalnej był również przekazany drogą elektroniczną podmiotom, które ze względu na zakres tematyczny lub terytorialny mogły być zainteresowane jego treścią. Zorganizowano wspólne spotkanie konsultacyjne, podczas którego lokalni interesariusze mieli możliwość nie tylko zapoznania się z koncepcją rozwoju obszaru funkcjonalnego, ale również zgłoszenia swoich propozycji w formie dyskusji. Zgodnie

z wymogami ustawowymi proces konsultacji trwał 35 dni od dnia ogłoszenia na stronie internetowej informacji o rozpoczęciu konsultacji. W tym czasie każdy mieszkaniec mógł przesłać (za pośrednictwem formularza do zgłaszania uwag dostępnego na stronach internetowych lub w formie papierowej) swoje uwagi do dokumentu. Sprawozdanie z przebiegu i wyników konsultacji, zawierające w szczególności ustosunkowanie się do zgłoszonych uwag wraz z uzasadnieniem, zostało przygotowywane w terminie 30 dni od zakończenia procesu i zamieszczone na stronach internetowych poszczególnych gmin.

Cały proces pozwolił na zaangażowanie różnych grup społecznych w przygotowanie Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Gmin i Powiatu Radzyńskiego na lata 2021-2027 z perspektywą do 2035, co jest również zapowiedzią pełnej współpracy z mieszkańcami na etapie wdrażania strategii i realizacji poszczególnych inwestycji.

Wykaz skrótów

art. – artykuł

BDL – Bank Danych Lokalnych

CEIDG – Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej

CEPIK – Centralna Ewidencja Pojazdów i Kierowców

CO – Cel operacyjny

CS – Cel szczegółowy

CP – Cel Polityki

EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

EFS – Europejski Fundusz Społeczny

FEL – Fundusze Europejskie dla Lubelskiego

FEnIKS – Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko

FENG – Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki

FEPW – Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej

FERC – Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy

FERS – Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego

GUS – Główny Urząd Statystyczny

IIT – Inne Instrumenty Terytorialne

JST – jednostki samorządu terytorialnego

KPO – Krajowy Plan Odbudowy

KRS – Krajowy Rejestr Sądowy

MOF – Miejski Obszar Funkcjonalny

OF – Obszar Funkcjonalny

OSI – Obszar Strategicznej Interwencji

POWER – Program Wiedza Edukacja Rozwój

PSZOK – Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów

SRWL 2030 – Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do roku 2030

SWOT – Analiza silnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń

UE – Unia Europejska

ust. – ustęp

usg – ustawa o samorządzie gminnym

ZIT – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne

Spis rysunków

Rysunek 1 – Zakres Strategii Rozwoju Ponadlokalnego 5
Rysunek 2 – Etapy prac nad Strategią Rozwoju Ponadlokalnego 6
Rysunek 3 – Analiza SWOT 14
Rysunek 4 – Schemat wdrażania Strategii Rozwoju Ponadlokalnego 21
Rysunek 5 – Układ celów strategicznych i operacyjnych 22
Rysunek 6 – Propozycje projektów ponadlokalnych realizujących cele strategii 27
Rysunek 7 – Zgodność Strategii Ponadlokalnej OF z dokumentami nadrzędnymi 39
Rysunek 8 – Podmioty zaangażowane we wdrażanie strategii ponadlokalnej 42
Rysunek 9 – Schemat wdrażania strategii ponadlokalnej 44
Rysunek 10 – Schemat procesów monitoringu i ewaluacji strategii 46
Rysunek 11 – Układ Programów poziomu krajowego 48
Rysunek 12 – Układ celów strategicznych i operacyjnych Programu FEL 2021-2027 49
Rysunek 13 – Zestawienie uczestników ankiety wg grup interesariuszy 51
Rysunek 14 – Oczekiwane efekty współpracy ponadlokalnej 52
Rysunek 15 – Udział lokalnych interesariuszy w przygotowaniu i realizacji Strategii Ponadlokalnej 53

Spis map

Mapa 1 – Mapa Obszaru Funkcjonalnego. 15
Mapa 2 – OSI o znaczeniu krajowym zidentyfikowane na terenie województwa lubelskiego 16
Mapa 3 – Regionalne Obszary Strategicznej Interwencji województwa lubelskiego 18
Mapa 4 – OSI subregionalne w których skład wchodzą gminy Obszaru Funkcjonalnego - OSI Polesie i OSI Podlaski 19
Mapa 5 – Miejskie Obszary Funkcjonalne w województwie lubelskim 20
Mapa 6 – Cele strategiczne i operacyjne w ujęciu terytorialnym 28
Mapa 6 – Model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa lubelskiego. 31
Mapa 7 – Struktura funkcjonalno-przestrzenna obszaru funkcjonalnego 32
Mapa 8 – Elementy sieci osadniczej i rozwoju funkcji społeczno-gospodarczych w obszarze funkcjonalnym 33
Mapa 9 – Elementy sieci infrastrukturalnej, w tym transportowej i energetycznej w obszarze funkcjonalnym 34
Mapa 10 – Elementy sieci przyrodniczej i ekologicznej w obszarze funkcjonalnym 35
Mapa 11 – Obszar Funkcjonalny w układach OSI na poziomie regionalnym i krajowym 36

Spis tabel

Tabela 1 – Układ Celów Operacyjnych i Kierunków działań 23
Tabela 2 – Wskaźniki monitoringowe 29
Tabela 3 – Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania polityki przestrzennej 37
Tabela 4 – Potencjalne źródła finansowania poszczególnych celów strategii OF 50

Źródła:

1. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r.
2. https://www.funduszeeuropejskie.gov.pl
3. https://www.rpo.lubelskie.pl